

หนังสือนิทานวัดเกาะ...หนังสือขายดีในสมัยรัชกาลที่ 5 และ รัชกาลที่ 6

น้ำมนต์ อยู่อินทร์*

Abstract

Nithan Wat Koh, or the folktales of Wat Koh, is the books printed at Wat Koh Publishing House as well as those of other publishers printed in the same period of the year 1889. Wat Koh folktales are well-known for their fun and inviting storylines. Their characters of protagonists, antagonists, and helpers were uniquely created, with each having their own special magical objects. Wat Koh folktales are often made into adaptations for various genres of entertainment. This includes both folk plays like all-male plays, puppetry and musical folk drama or *like* and other modern media like television dramas and movies. Since the reign of King Rama V, the folktales of Wat Koh have long been reproduced in the forms of book and other media.

บทคัดย่อ

หนังสือนิทานวัดเกาะเป็นหนังสือที่พิมพ์จากโรงพิมพ์วัดเกาะ และยังมีเรียกรวมหนังสือที่พิมพ์จากโรงพิมพ์อื่นๆ ที่เกิดขึ้นในยุคเดียวกัน คือช่วงประมาณปี พ.ศ. 2432 เป็นต้นไป ด้วย นิทานวัดเกาะมีเนื้อเรื่องที่สนุกสนาน ชวนติดตาม ผู้แต่งสร้างสรรคัตัวละครที่แตกต่างไปจากผู้คนทั่วไป ทั้งตัวละครเอก ตัวละครปรปักษ์ ตัวละครผู้ช่วยเหลือ รวมทั้งมีของวิเศษที่แปลก ช่วยทำให้เนื้อเรื่องสนุกสนาน นอกจากนี้ยังพบว่ามีการนำหนังสือนิทานวัดเกาะไปใช้เป็นตัวบทประกอบการแสดง ทั้งการแสดงพื้นบ้าน อาทิ ละครนอก หุ่นกระบอก และลิเก และการแสดงที่เป็นสื่อสมัยใหม่ อาทิ ภาพยนตร์ และละครโทรทัศน์ และพบว่ามีการผลิตซ้ำต่อมาอย่างยาวนานตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 จนถึงปัจจุบัน ทั้งในรูปแบบหนังสือและรูปแบบสื่อประเภทอื่นๆ อีกด้วย

* ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

** เนื้อหาส่วนหนึ่งของบทความนี้ผู้เขียนเคยนำเสนอใน "การสนทนาวิชาการหนังสือเก่าชาวสยาม ครั้งที่ 7 เรื่อง "วรรณกรรมวัดเกาะ: ความรุ่งโรจน์และการแพร่หลายของนิทานพื้นบ้าน" พ.ศ. 2557 ณ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร

1. บทนำ

หนังสือนิทานจักรๆ วงศ์ๆ เล่มเล็กๆ ราคาเพียงยี่สิบห้าสตางค์ในยุคราชพิมพ์สมัยรัชกาลที่ 5 เป็นหนังสือที่ได้รับความนิยมอย่างมากในกลุ่มนักอ่านสมัยนั้น ผู้อ่านหลายๆ คนในรุ่นอายุ 60-70 ปีขึ้นไปจะรู้จักกันเป็นอย่างดี และยังคงสามารถจดจำคำกลอนหน้าปกของหนังสือ "เล่มสลึงพึงรู้ท่านผู้ซื้อ..." ซึ่งถือได้ว่าเป็นเอกลักษณ์ของหนังสือวัดเกาะได้

จากหลักฐานที่ปรากฏ ถึงแม้ว่าจะมีการพิมพ์หนังสือนิทานจักรๆ วงศ์ๆ ก่อนหน้านีมาแล้ว เช่นที่หมอสถิรพิมพ์จำหน่าย แต่ก็ไม่ปรากฏว่ามีคำกลอน "เล่มละสลึงพึงรู้ท่านผู้ซื้อ..." ดังนั้นเมื่อกล่าวถึงหนังสือเล่มละสลึง ในแวดวงของนักอ่านจึงรู้จักและเข้าใจกันเป็นอย่างดีว่าหมายถึงหนังสือนิทานวัดเกาะ (เอนก นาวิกมูล, 2542, น.23)

หนังสือนิทานวัดเกาะเป็นหนังสือที่พิมพ์จากโรงพิมพ์ราษฎร์เจริญ ตั้งอยู่หน้าวัดสัมพันธวงศ์ เดิมวัดนี้ชื่อว่า "วัดเกาะแก้วลังการาม" แต่ชาวบ้านนิยมเรียกว่า "วัดเกาะ" และเรียกชื่อโรงพิมพ์ที่ตั้งอยู่ใกล้กับวัดว่า "โรงพิมพ์วัดเกาะ" ไปด้วย หนังสือที่พิมพ์จากโรงพิมพ์แห่งนี้จึงเรียกว่า "หนังสือวัดเกาะ" และเนื่องจากเรื่องที่โรงพิมพ์นิยมนำมาพิมพ์ส่วนใหญ่เป็นนิทานจักรๆ วงศ์ๆ จึงเรียกว่า "นิทานวัดเกาะ" ตามไปด้วย นอกจากนี้จะสังเกตเห็นได้ว่าโรงพิมพ์ก็นำชื่อ "วัดเกาะ" มาพิมพ์ไว้บนหน้าปกหนังสือเพื่อแสดงเอกลักษณ์ของหนังสือที่พิมพ์จากโรงพิมพ์ราษฎร์เจริญด้วย

“เล่มสลึงพึงรู้ท่านผู้ซื้อ
ร้านหนังสือหน้าวัดเกาะเพราะนักหนา
ราษฎร์เจริญโรงพิมพ์ริมมรรคา
เชิญท่านมาซื้อคุณครูดี
ได้ลงพิมพ์คราวแรกแปลกๆ เรื่อง
อ่านแล้วเบื่องความทุกข์เป็นสุขชี้
ท่านซื้อไปอ่านพึงให้มันมี
เจริญศรีศิริสวัสดิ์พิพัฒน์เฮย ”

รูปที่ 1 หน้าปกหนังสือวัดเกาะที่พิมพ์กลอนประจำโรงพิมพ์

จากการศึกษาประวัติการพิมพ์ หนังสือนิทานวัดเกาะเป็นหนังสือปกอ่อนเล่มเล็กๆ ซึ่งชูศรี กาลวันดาณิช (2518, น. 53-69) กล่าวไว้ในวิทยานิพนธ์เรื่อง "พัฒนาการของหนังสือปกอ่อนใน

ประเทศไทย" ว่าสามารถแบ่งยุคของการพิมพ์หนังสือประเภทนี้ไว้ 4 ยุค เริ่มตั้งแต่ยุคเริ่มต้นจนถึง พ.ศ. 2517 ซึ่งเป็นปีที่ผู้เขียนวิทยานิพนธ์เก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

ยุคที่ 1 ยุคเดิม ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2413-2442 เป็นยุคแรกที่มีการจัดทำหนังสือปกอ่อนขึ้นในประเทศไทย รวบรวมลายสมัยรัชกาลที่ 5 ผู้จัดพิมพ์ส่วนใหญ่เลือกเรื่องที่พิมพ์มาจากสมุดไทย มีทั้งเรื่องประโลมโลก หรือเรื่องแนวจักรๆ วงศ์ๆ นิราศ สุภาษิต นิยายอิงพงศาวดาร โรงพิมพ์ที่จัดพิมพ์หนังสือปกอ่อนออกจำหน่ายในยุคนี้ ได้แก่ โรงพิมพ์หมอสmith โรงพิมพ์บ้านพระเทพฤ โรงพิมพ์นายสิน โรงพิมพ์วัชรินทร์ โรงพิมพ์นายเทพ โรงพิมพ์พัศดุขุมมะยงค์ โรงพิมพ์พานิชสรรพคุณ โรงพิมพ์พานิชเจริญศรี โรงพิมพ์บางกอกน้อย และโรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ

ยุคที่ 2 เป็นยุคทองของการพิมพ์ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2443-2472 เนื่องจากเป็นยุคที่หนังสือปกอ่อนได้รับความนิยมจากผู้จัดพิมพ์จำหน่าย ผู้ประพันธ์ และผู้อ่านเป็นอย่างมาก หนังสือปกอ่อนในยุคนี้มีหลากหลายประเภท เป็นยุคที่มีผู้สนใจแต่งบทร้อยกรอง และพบว่าผู้แต่งต่อเติมนิทานคำกลอนที่มีอยู่เดิม และมีผู้แต่งเรื่องใหม่ๆ ขึ้นอีกหลายเรื่องด้วย

ยุคที่ 3 เป็นยุคนวนิยาย ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2473-2507 เป็นยุคที่มีการจัดพิมพ์หนังสือปกอ่อนประเภทนวนิยายมากที่สุด และในยุคปลาย การผลิตหนังสือลดน้อยลงเนื่องจากปัญหาทางเศรษฐกิจ

ยุคที่ 4 นับว่าเป็นยุคหนังสือปกอ่อนอย่างแท้จริง เพราะมีการผลิตหนังสือปกอ่อนเป็นจำนวนมาก

จากยุคการพิมพ์ต่างๆ ที่กล่าวมานี้ พบว่าหนังสือนิทานวัดเกาะมีช่วงระยะเวลาการดำเนินการอย่างยาวนาน ตั้งแต่ปี พ.ศ.2432-2520 ซึ่งเริ่มตั้งแต่ยุคเดิมจนกระทั่งกลายเป็นยุคนิยายที่ผู้คนนิยมอ่านนวนิยาย และนี่เองที่อาจจะเป็นสาเหตุหนึ่งทำให้ความนิยมอ่านหนังสือนิทานวัดเกาะเริ่มซบเซาลง

หนังสือวัดเกาะมีจุดเริ่มต้นที่สืบเนื่องมาจากการตั้งโรงพิมพ์ของหมอสmith บางคอแหลม ซึ่งจัดพิมพ์จำหน่ายหนังสือปกอ่อนประเภทนิทานคำกลอน ขายราคาเล่มละ 25 สตางค์ เนื้อเรื่องส่วนใหญ่เป็นนิยาย นิทานคำกลอนต่างๆ (สุรพงษ์ จันทรเกษมพงษ์, 2549 น. 82-83) จากหลักฐานปรากฏว่าโรงพิมพ์ของหมอสmith พิมพ์หนังสือพระอภัยมณีของสุนทรภู่เป็นตอนๆ ขายเล่มละสลึง ปรากฏว่าขายดี จึงเป็นเหตุให้นักเขียนไทยหลายคนแต่งกลอนนิทานเอาอย่างสุนทรภู่ขึ้นหลายสิบเรื่อง และมีคนตั้งโรงพิมพ์ใหม่ๆ ขึ้นอีกหลายแห่งเพื่อพิมพ์นิทานคำกลอนอย่างหมอสmith โรงพิมพ์ที่พิมพ์นิทานกลอนเป็นจำนวนมากกว่าโรงพิมพ์อื่นๆ คือโรงพิมพ์ที่ตั้งอยู่ริมถนนลำเพ็งข้างวัดสัมพันธวงศ์ ที่หน้าปากมีกลอนบอกราคาและที่ตั้งโรงพิมพ์ว่า "เล่มละสลึงพึงรู้ท่านผู้ซื้อ ร้านหนังสือหน้าวัดเกาะเพราะหนักหนา" (ชัย เรื่องศิลป์, ม.ป.บ., น. 457-458) ซึ่งหมายถึงโรงพิมพ์ราษฎร์เจริญหรือโรงพิมพ์วัดเกาะนั่นเอง และนิทานคำกลอนที่ผู้คนนิยมอ่านกันมาก คือเรื่องลักษณวงศ์ จันทโครพ พระประจงเสขา จำปาทอง แดงอ่อน แก้วหน้าม้า (ชัย เรื่องศิลป์, ม.ป.บ., น. 458)

ข้อความข้างต้นนี้สอดคล้องกับที่นวนจันทร์ รัตนากร (2524, น. 72-73) ได้กล่าวไว้ว่า หนังสือจรรยา วงศ์ฯ หรือหนังสือประโลมโลกประเภทนิทานคำกลอนเป็นหนังสือที่พิมพ์ออกจำหน่ายแพร่หลายในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น และเป็นหนังสือขายดีในสมัยรัชกาลที่ 5 และรัชกาลที่ 6 ทั้งนี้ เหตุผลหนึ่งที่ทำให้ผู้คนนิยมอ่านหนังสือกันมากขึ้น น่าจะมาจากการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียน ทำให้ประชาชนสามารถอ่านหนังสือได้มากขึ้น คนไทยจึงนิยมซื้อหนังสือกลอนนิทานมาอ่านสู่กันฟัง ในครัวเรือน เปลี่ยนจากการเล่าสู่กันฟังมาเป็นการอ่านเอง โรงพิมพ์ที่พิมพ์หนังสือจำหน่ายจึงได้รับการตอบรับเป็นอย่างดีพอสมควร

หลังจากหมอสมิทธิกิจกิจการไป เจ้าของโรงพิมพ์ราษฎร์เจริญก็น่าจะได้รับแรงบันดาลใจในการจัดพิมพ์หนังสือและได้ตั้งโรงพิมพ์ขึ้นในปี พ.ศ. 2432 หรือ รัตนโกสินทร์ศก 108 ตามหลักฐานที่ปรากฏบนหน้าปกหนังสือที่พิมพ์จากโรงพิมพ์แห่งนี้ และได้ดำเนินกิจการเรื่อยมา จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2510 กิจการโรงพิมพ์เริ่มซบเซาและสุดท้ายได้ปิดกิจการไปในปี พ.ศ. 2520

นอกจากโรงพิมพ์แห่งนี้แล้วยังมีโรงพิมพ์อีกหลายแห่งที่ตั้งขึ้นในยุคเดียวกัน เช่น โรงพิมพ์ห้างสมุท โรงพิมพ์พานิชสุภผล โรงพิมพ์สะพานหัน โรงพิมพ์พานิชสรรพอุดม โรงพิมพ์บางกอกน้อย โรงพิมพ์ศิริเจริญ โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ โรงพิมพ์สรรพอนงค์กิจ เป็นต้น

หนังสือนิทานวัดเกาะหรือนิทานจรรยา วงศ์ฯ ที่กล่าวถึงนี้เป็นหนังสือที่ได้รับความนิยมอย่างมากจากผู้อ่านในสมัยนั้น ชัย เรื่องศิลป์ (ม.ป.ป., น. 457-458) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ "ประวัติศาสตร์ไทย สมัย พ.ศ.2352-2453 ด้านสังคม" ว่า "ยุคสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นยุคของนิทานกลอน" มีหลักฐานยืนยันว่าคนไทยในสมัยรัชกาลที่ 5 นิยมอ่านเรื่องบันเทิงเรีงรมย์มากกว่าชอบเรื่องที่เป็นแก่นสาร และยังหลงใหลเรื่องอภินิหาร อาวุธวิเศษการเหาะเหินเดินอากาศมากกว่าเรื่องวิชาความรู้ (ชัย เรื่องศิลป์, ม.ป.ป., น. 458)

นิทานวัดเกาะจัดอยู่ในประเภทนิทานมหัศจรรย์ (Fairytale) คือ เนื้อเรื่องมีขนาดยาวเกี่ยวข้องกับอิทธิปาฏิหาริย์ สิ่งเหนือธรรมชาติ เช่น ในเรื่องอาจมีเทวดา พระอินทร์ ยักษ์ หรือตัวเอกมีมนตร์วิเศษหรือของวิเศษ สามารถเหาะเหินเดินอากาศได้ เช่น นางแก้วหน้าม้า ในเรื่อง**แก้วหน้าม้า** มีเรือเหาะ และมีตพริ้ว นางกระต่ายทองในเรื่อง**กระต่ายทอง** มีดวงแก้วที่ทำให้เหาะเหินเดินอากาศได้ ภายแก้วในเรื่อง**กายแก้ว** ได้ฝ่าทัพจากพระอินทร์ เมื่อเอาฝ่าทัพนี้คลุมกายเวลาต่อสู้กับข้าศึก ก็จะทำให้สามารถเหาะได้ เกราะแก้วในเรื่อง**เกราะแก้วกายสิทธิ์** ได้เกราะแก้วจากพระอินทร์ เมื่อสวมเข้ากับกายก็จะทำให้สามารถเหาะได้ เป็นต้น

นิทานวัดเกาะมีลักษณะเป็น**นิทานจรรยา วงศ์ฯ** ด้วย กล่าวคือ เนื้อเรื่องของนิทานประเภทนี้จะกล่าวถึงการผจญภัยของตัวเอก การต่อสู้กับศัตรูที่มีลักษณะแปลก เช่น ยักษ์ นาค งู วิญญาณสัตว์ ฯลฯ ตัวละครมีของวิเศษ และมีผู้ช่วยเหลือ เช่น เทวดา ฤๅษี นาค ลิง ฯลฯ ตัวเอกฝ่ายชายมักมีภรรยาหลายคน มีการหึงหวงกันระหว่างเมียน้อยเมียหลวง แต่ในท้ายที่สุดเรื่องจะจบลงอย่างมีความสุข นอกจากนี้ชื่อตัวเอกของเรื่องส่วนใหญ่มักจะมีคำว่า “จักร” หรือ “วงศ์” ปรากฏอยู่ เช่น

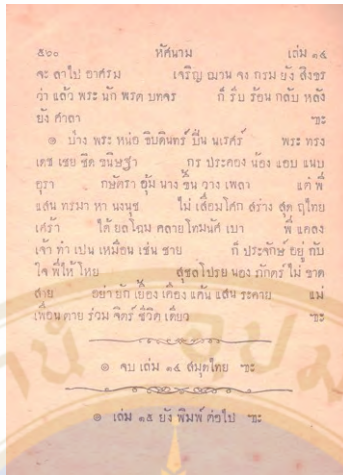
จักรแก้ว จักรเพชร จักรนารายณ์ วงษ์สวรรค์ วงศ์เทวราช พระประทุมสุริวงค์ ปลาทุสุริวงค์ หรือ มีคำว่า “เพชร” หรือ “ทอง” เช่น ทับทิมทอง มะลิทอง มะเดื่อทอง ฝรั่งทอง มงกุฎทอง กายเพชร กายสุวรรณ เป็นต้น

2. ลักษณะและส่วนประกอบตัวเล่มนิทานวัดเกาะ

หนังสือนิทานวัดเกาะมีขนาด 18 x 11.5 เซนติเมตร แต่ละเล่มจะมีประมาณ 38-46 หน้า พิมพ์ด้วยกระดาษปรีฟหรือกระดาษหนังสือพิมพ์ (newsprint) เป็นกระดาษที่ทำด้วยเยื่อไม้บดล้วน มีราคาถูก และไม่ค่อยทนทาน กระดาษชนิดนี้ใช้พิมพ์หนังสือพิมพ์เป็นส่วนใหญ่ นอกจากนี้ยังใช้พิมพ์หนังสือที่ต้องการให้มีราคาถูกด้วย (กระดาษ, สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน <http://kanchanapisek.or.th> สืบค้นเมื่อวันที่ 4 เมษายน 2557) เย็บสันด้วยเชือก ความสั้นยาวของนิทานแต่ละเรื่องแตกต่างกัน บางเรื่องยาวถึง 30-40 เล่มจบ บางเรื่องมีเพียง 4 เล่มจบ เช่น กายเพชร มี 40 เล่มจบ แก้วหน้าม้า มี 40 เล่มจบ โมงป่า มี 40 เล่มจบ ทับทิมทอง มี 12 เล่มจบ ปลาทุทอง มี 4 เล่มจบ พิกุลทอง มี 23 เล่มจบ เป็นต้น

ในยุคเริ่มแรกของโรงพิมพ์ราชบุรีเจริญ เจ้าของโรงพิมพ์มักจะนำต้นฉบับที่บันทึกไว้ในสมุดไทยมาจัดพิมพ์ และเมื่อจบเล่มสมุดไทยเล่มหนึ่งก็จบคราวหนึ่ง และพิมพ์เล่มต่อไปเรื่อยๆ จนกว่าจะจบเรื่องนั้นๆ ดังนั้นในท้ายเล่มของแต่ละเล่ม จะมีข้อความเขียนว่า “จบเล่ม 14 สมุดไทย เล่ม 15 ยังพิมพ์ต่อไป”

รูปที่ 3 หน้าสุดท้ายของหนังสือนิทานวัดเกาะแต่ละเล่ม

หน้าปกของหนังสือวัดเกาะในยุคแรกจะพิมพ์หน้าปกด้วยกลอนประจำโรงพิมพ์ ที่ล้อมกรอบด้วยลวดลายเล็กๆ และหน้าปกมีสีสันแตกต่างกันไป เช่น เหลือง เขียว ฟ้ำ ชมพู ล้ม ม่วง ฯลฯ เมื่อนำมาเรียงกันจะเห็นเป็นสีสวยงาม แต่ในยุคต่อมาเจ้าของโรงพิมพ์ได้ว่าจ้างให้ศิลปินวาดภาพหน้าปก และภาพประกอบในแต่ละเรื่องแต่ละตอน

รูปที่ 4, 5 และ 6 หน้าปกนิทานวัดเกาะในยุคแรก ปี พ.ศ. 2432

รูปที่ 7,8 และ 9 หน้าปกนิทานวัดเกาะในยุคหลัง ประมาณปี พ.ศ. 2494

รูปที่ 10,11 และ 12 หน้าปกนิทานวัดเกาะในยุคหลัง ประมาณปี พ.ศ. 2494

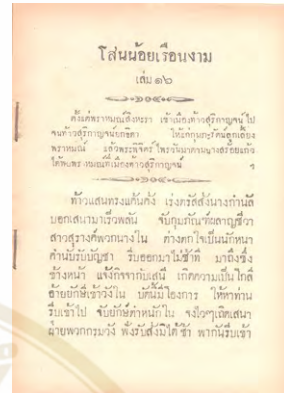
ตัวเล่มนิทานที่พิมพ์จากโรงพิมพ์ราษฎร์เจริญจะประกอบด้วยปกในที่เขียนชื่อเรื่อง แจ็งว่า เป็นเล่มที่เท่าไร มีภาพคนแก่ง่านหนังสืออยู่ใต้ดินไม้ และมีบทกลอนประจำโรงพิมพ์พิมพ์ไว้ด้วย ถัดมาเป็นข้อมูลของโรงพิมพ์ มีรูปสิงโตเหยียบลูกโลก ทั้งหมดนี้กล่าวได้ว่าเป็นเอกลักษณ์ของโรงพิมพ์ราษฎร์เจริญที่แตกต่างจากโรงพิมพ์อื่นๆ และส่วนต่อมาก็คือเนื้อหาของแต่ละเล่ม ซึ่งมีรูปแบบการขึ้นต้นที่เหมือนกันคือจะมีเรื่องย่อในตอนนั้นๆ และต่อด้วยบทกลอนที่เป็นเนื้อหาของเรื่องนั้นๆ ต่อไป

รูปที่ 13 ปกในหนังสือวัดเกาะ

รูปที่ 14 ด้านหลังปกใน
พิมพ์รายละเอียดการพิมพ์
ปี พ.ศ. ที่พิมพ์

รูปที่ 15 หน้าแรก
ของหนังสือแต่ละเล่ม

รูปที่ 16 ภาพประกอบ
เนื้อเรื่องในเล่มหนังสือ

รูปที่ 17 คำอวยพรท้ายเล่ม

รูปที่ 18 ปกหลังหนังสือวัดเกาะ

3. รายชื่อหนังสือนิทานวัดเกาะที่รวบรวมได้จากข้อมูลแหล่งต่างๆ

หนังสือวัดเกาะที่ชาวบ้านเรียกกันติดปากนี้มีใช่หนังสือที่พิมพ์จากโรงพิมพ์ราษฎร์เจริญ หรือโรงพิมพ์วัดเกาะเท่านั้น แต่เรียกหนังสืออื่นๆ ที่พิมพ์ในยุคนี้รวมๆ ไปด้วย เหตุที่เป็นเช่นนี้น่าจะเป็นเพราะว่าโรงพิมพ์แต่ละแห่งมักจะพิมพ์เรื่องซ้ำๆ กัน เช่น เรื่องจักรนารายณ์ มีทั้งที่พิมพ์จากโรงพิมพ์ราษฎร์เจริญ โรงพิมพ์พานิชสรรพอุดม และโรงพิมพ์บางกอกน้อย เป็นต้น สอดคล้องกับที่เอนก

นาวิกมูล (2542, น.22) กล่าวไว้ว่า ในสมัยนั้นยังไม่มีเรื่องลิขสิทธิ์ ดังนั้นระหว่างโรงพิมพ์ที่มีการแลกเปลี่ยนต้นฉบับเรื่องที่พิมพ์กันด้วย

ดังได้กล่าวมาในตอนต้นแล้วว่าโรงพิมพ์ราษฎร์เจริญหรือโรงพิมพ์วัดเกาะมักจะพิมพ์นิทานประเภทจักรๆ วงศ์ๆ ซึ่งจริงๆ แล้วโรงพิมพ์อื่นๆ ก็พิมพ์เรื่องทำนองเดียวกันนี้ด้วย ดังนั้นหนังสือประเภทดังกล่าวไม่ว่าจะพิมพ์จากโรงพิมพ์ใดที่เรียกรวมกันว่า "นิทานวัดเกาะ" ไปด้วย

ผู้เขียนได้สำรวจและรวบรวมรายชื่อหนังสือนิทานวัดเกาะจากปกหลังเรื่องนกยูงทอง เล่ม 11 พิมพ์จากโรงพิมพ์ศิริเจริญ (2459) ซึ่งพิมพ์รายชื่อนิทานคำกลอนเรื่องต่างๆ ที่โรงพิมพ์จัดพิมพ์และจากเอกสารที่มีบันทึกไว้ในแหล่งต่างๆ ได้แก่ วิทยานิพนธ์เรื่อง "พัฒนาการของหนังสือปกอ่อนในประเทศไทย" ของ ชูศรี กาลวันตวานิช (2518) และ เรื่อง "วรรณคดีชาวบ้านจากวัดเกาะ" ของ เตือนใจ สินทะเกิด (2520) นอกจากนี้ยังได้รวบรวมรายชื่อหนังสือวัดเกาะจากหอสมุดแห่งชาติ สำนักวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ร้านขายหนังสือเก่า และฐานข้อมูลหนังสือเก่าชาวสยามของศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร พบว่ามีนิทานวัดเกาะจำนวนทั้งสิ้น 143 เรื่อง ดังรายชื่อหนังสือที่แสดงไว้ด้านล่างนี้

รายชื่อหนังสือนิทานวัดเกาะที่สามารถรวบรวมได้จากแหล่งต่างๆ

1	กรดแก้วสุริยง	18	ขันทอง	35	ไชยมงคล
2	กระต่ายทอง	19	โคมทอง	36	ดารารวงษ์
3	กลิ้งกรอบแก้ว	20	จอกแก้ว	37	ดาวกระจาย
4	กายแก้ว	21	จักรแก้ว	38	ดาวเรือง
5	กายนคร	22	จักรนารายณ์	39	ตราชูทอง
6	กายเพชร	23	จักราวงษ์	40	ตุ๊กกะตาทอง
7	การะเกษบุปผา	24	จันทโครบ	41	ตุ๊กกะตาเพชร
8	เกราะแก้วกายสิทธิ์	25	จันทราคาร	42	แดงอ่อน
9	เกราะเพชรเจ็ดสี	26	จำปาแก้วจำปาทอง	43	ทับทิมทอง
10	แก้วกำพร้าว	27	จำปาทอง	44	ทิณวงศ์
11	แก้วพิศดาร	28	จำปาสี่ต้นคำกลอน	45	ทิพสังวาล
12	แก้วหน้าม้า	29	จินดาแก้ว	46	เทพศิลป์อินทจักร์
13	โกมินทร์	30	เจ้าฟ้าสี่อาวุธ	47	เทวฤทธิ์ สิทธิศร
14	ไก่อแก้ว	31	ฉัตรแก้วฉัตรทอง	48	ธนูขรรค์
15	ไก่อไฟ(สะพานาริรัตน์)	32	นุญฉาย	49	นกกระจาบ
16	ไกรทอง	33	ไชยเชษฐ	50	นกยูงทอง
17	ขันแก้วนพเก้า	34	ไชยทัต	51	นระงจักร์

52	นางกระเชอกันบัว	86	พระสมุทรโคดม	120	ศรีวิชัย
53	นางเขมาค้ำกอลอน	87	พระสี่เต่า	121	สังข์ทอง
54	นางตะเพียนทอง	88	พระสุธนต์มะโนรา	122	สังข์ทอง
55	นางเบ็ญเตียว	89	พระแสงทินกร	123	สังข์สังวาล
56	นางมะเคื่อทอง	90	พระแสงสุริยง	124	สังวาลทอง
57	นางแสนกล	91	พระอะไภยมณี	125	สังวาลเพชร
58	นางอิน	92	พระอุไทยมณี	126	สามฤดู
59	นางอุทัย	93	พวงมาลัยทอง	127	สายสุวรรณ
60	บัวแก้วบัวทอง	94	พิกุลทอง	128	สิงโตทอง
61	บุณฑนางค์	95	พิมพาพิลาป	129	สุบินกุมาร
62	เบ็ญมาศทอง	96	พิตูก๊กกือ	130	สุภมิตร
63	ปลาหูสุริวงค์	97	พุทโธ	131	สุริยวงค์
64	ปลาบู่ทอง	98	เพ็ชรมงกุฏ	132	สุริวงษ์พรหมเมศ
65	บั้งกะซา	99	เพชรเจ็ดสี	133	สุวรรณลอยล่อง
66	พระทินกร	100	เพชรรุ่งไฟ	134	สุวรรณวงษา
67	พระเทวีนางกุลา	101	มงกุฏทอง	135	สุวรรณวาส
68	พระนางวัน	102	มลิทอง	136	สุวรรณเคียร
69	พระประจงเลขา	103	มะณีฉาย	137	สุวรรณหงษ์
70	พระประทุม	104	เมฆอรุณ	138	สุวรรณหงส์ยนต์
71	พระพิมพ์สุวรรณค์	105	โมงป่า	139	แสงหิรัญ
72	พระมณีสุริยง	106	ยศกิจ	140	โสนน้อยเรือนงาม
73	พระมะณีนพรัตน์	107	ยศเกียรติ	141	หงส์ทอง
74	พระโมลีสุริยา	108	ยศเคียร	142	หอยทอง
75	พระยากุศราข	109	ยอพระกลิน	143	หัตสนาม
76	พระยาแกรก	110	ยูขันต์		
77	พระยาฉัตรทันต์	111	รัตนาบ้า		
78	พระยานกยูงทอง	112	รามสิน		
79	พระยามคคันไฟ	113	ลักษณะวงค์		
80	พระยามุสิน	114	ลิ้นทอง		
81	พระยาหงษ์ทอง	115	เลิศลบ		
82	พระรถเมรี	116	วงค์สุวรรณค์		
83	พระลอบ	117	วรรณุชวรเนตร		
84	พระวรวงษ์	118	วิไลขลุ (สุครธนุ)		
85	พระสมุท	119	ศรารินทร์		

ข้อมูลที่น่าเสนอข้างต้นนั้นเป็นข้อมูลเพียงบางส่วนที่ผู้เขียนสามารถรวบรวมได้ มิใช่รายชื่อหนังสือนิทานวัดเกาะทั้งหมดที่มีการจัดพิมพ์ ยังไม่เคยมีใครเก็บรวบรวมหนังสือดังกล่าวไว้อย่างเป็นระบบ แม้กระทั่งโรงพิมพ์ราษฎร์เจริญก็มีได้มีเรื่องทั้งหมดที่โรงพิมพ์ได้จัดพิมพ์ไปแล้วเก็บไว้ อย่างไรก็ตามที่ดีจากข้อมูลดังกล่าวสามารถสันนิษฐานได้ว่าในยุคสมัยนั้นน่าจะเป็นยุคที่ผู้คนนิยมอ่านนิทานคำกลอนที่เรียกว่านิทานวัดเกาะนี้เป็นจำนวนมาก จึงทำให้มีการจัดพิมพ์นิทานหลายต่อหลายเรื่อง ซึ่งมีทั้งเรื่องที่เป็นนิทานโบราณ และเรื่องที่ถูกแต่งได้สร้างสรรค์ขึ้นมาดังที่ปรากฏนี้

4. ผู้แต่งนิทานวัดเกาะ

จากข้อมูลของผู้เขียนสำรวจและรวบรวมรายละเอียดเกี่ยวกับผู้แต่งนิทานวัดเกาะ พบว่ามีเรื่องราวเกี่ยวกับผู้แต่งน้อยมาก เท่าที่สืบค้นจากการอ่านต้นฉบับนิทานพบว่ามีชื่อผู้แต่งนิทานจำนวนทั้งสิ้น 9 คน ได้แก่ นายบุษย์ นายเจริญ พระแดง (วัดสระเกษ) นายพลอย แม่มณฑา นายกรณีย์ ชุนจบพลรักษ์ โพชิน และโนเรศ และยังมิ้นิทานวัดเกาะอีกหลายเรื่องที่ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง

ข้อมูลเกี่ยวกับผู้แต่งที่กล่าวไว้ใน "สยามพิมพ์การ: ประวัติศาสตร์การพิมพ์ในประเทศไทย" (2549, น.27) กล่าวว่า นายบุษย์ เป็นผู้ที่โรงพิมพ์วัดเกาะรับซื้อผลงานมาตีพิมพ์มากที่สุด เพราะคำกลอนของนายบุษย์ได้รับความนิยมจากผู้อ่านว่าเป็นผู้ที่แต่งกลอนดี และเป็นที่ยืนยันว่าหนังสือที่นายบุษย์แต่งขายดีที่สุดในยุคสมัยนั้น ขยายได้มากกว่าผู้แต่งท่านอื่นๆ รายละเอียดเกี่ยวกับนายบุษย์มีค่อนข้างน้อย พบหลักฐานกล่าวแต่เพียงว่ามีบ้านอยู่ข้างโรงไฟฟ้าวัดเลียบ (วัดราชบูรณะ) เชียงสะพานพุทธ เสียชีวิตไปเมื่อวัย 70 กว่าๆ นอกจากแต่งบทกลอนประจำโรงพิมพ์ "เล่มละสลึงทั้งรู้ท่านผู้ซื้อ" แล้ว นายบุษย์ยังได้แต่งกลอนอวยพร ซึ่งโรงพิมพ์นำมาพิมพ์ไว้ด้านหลังของหนังสือด้วย ความเป็นมาว่า

ขออวยพรประชาชน	ในแดนดาวภพสยาม
หนังสือวัดเกาะนั้นฉันบอกนาม	ชื่อไว้อ่านตามบ้านเรือน
จงศุโขเจริญยิ่ง	สรรพสิ่งใครอย่าเหมือน
กว่าจะสูญสิ้นดาวเดือน	ตลอดแดนพุทธันดร
เกิดชาติใดให้มีสุข	อันความทุกข์นราศจร
สมสุขสโมสร	เสมอแม้สมบัติสวรรค์
จริงคงคำอวยพร	ให้ถาวรตลอดกาลปี
สุขทวีพยับอนันต์	เอนกยิ่งทุกสิ่งโดย

(พระยาภาง พระยาพาน เล่ม 2)

นิทานวัดเกาะที่นายบุษย์แต่ง เช่น เรื่องกายแก้ว แก้วพิศดาร แก้วหน้าม้า ไกรทอง พระศก พวงมลัยทอง ศรณรินทร์ เกราะเพชรเจ็ดสี นงนิจิตรี เติศลบ กายแก้ว สุวรรณหงส์ยนต์ พิภูลทอง พวงมลัยทอง สังวาลเพชร และหอยทอง เป็นต้น

นายเจริญ อุบัติมานนท์ หรือ จ.อุบัติมานนท์ มีบ้านอยู่แถวคลองตันไทร ธนบุรี (สยามพิมพ์การ: ประวัติศาสตร์การพิมพ์ในประเทศไทย, 2549, น. 28) แต่ง เช่น เรื่องเกราะแก้วกายสิทธิ์ จำปาแก้วจำปาทอง บัวแก้วบัวทอง แสงหิรัญ เกราะแก้วกายสิทธิ์ และทับทิมทอง เป็นต้น

พระแดง วัดสระเกษ แต่ง เช่น เรื่องกายเพชร กาะเกษ จันทคาช เมฆอรุณ เป็นต้น

นายพลอย แต่ง เช่น เรื่องไชยเชษฐ พระสุทนต์ พิภุก๊กก๊ก เป็นต้น

แม่মনตา แต่ง เช่น เรื่องธนูขรรค์ แดงอ่อน เป็นต้น

นายกรณีย์ หรือ หมื่นวิจารณ์ แต่งเรื่องทิพสังวาล

โพชิน และ โนเรศ แต่งเรื่องสุวรรณเคียร

ขุนจบพลรักษ์ แต่งเรื่องกายนคร

5. ขนบของการแต่งนิทานวัดเกาะ

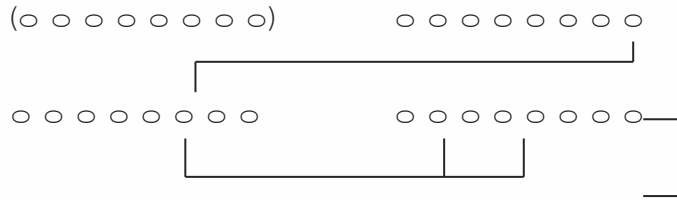
ขนบในการแต่งนิทานวัดเกาะคือใช้คำประพันธ์ประเภทกลอนและกาพย์ เนื้อเรื่องเกี่ยวกับเรื่องรักๆ รมๆ “ลักลูกสาวยักษ์พากันจร แล้วย้อนกลับมาฆ่าพ่อตาย” เรื่องเมียน้อยเมียหลวง โดยทั่วไปจะเริ่มต้นการแต่งด้วยบทไหว้ครู ใช้ถ้อยคำบรรยายเพื่อให้ผู้อ่านเห็นภาพและอารมณ์ความรู้สึกของตัวละครได้อย่างชัดเจน นอกจากนี้ยังใช้สัญลักษณ์ต่างๆ เมื่อกล่าวถึงบทศักรรย์

5.1 ลักษณะคำประพันธ์ของนิทานวัดเกาะ

จากการศึกษาพบว่าถึงแม้ว่าคำประพันธ์ของนิทานวัดเกาะจะสอดคล้องกับคำประพันธ์ประเภทกลอนนิยาย และกาพย์ แต่การจัดพิมพ์หนังสือนั้นมิได้เป็นไปตามแบบแผนฉันทลักษณ์แต่ละประเภท ในตัวเล่มนิทานจะพิมพ์คำกลอนต่อกันไปเรื่อยๆ เมื่อจบหน้าหนึ่งก็ขึ้นหน้าใหม่ พิมพ์ต่อกันไปจนกว่าจะจบเรื่อง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

5.1.1 คำประพันธ์ประเภทกลอนนิยาย

กลอนนิยายจะมี 2 แบบ คือ ขึ้นต้นด้วยวรรคดับและขึ้นต้นด้วยวรรครับก็ได้ วรรคหนึ่งจะใช้คำตั้งแต่ 7-9 คำ มีสัมผัสเหมือนกลอนสุภาพ ตอนจบจะลงท้ายด้วยคำว่า “เอย”

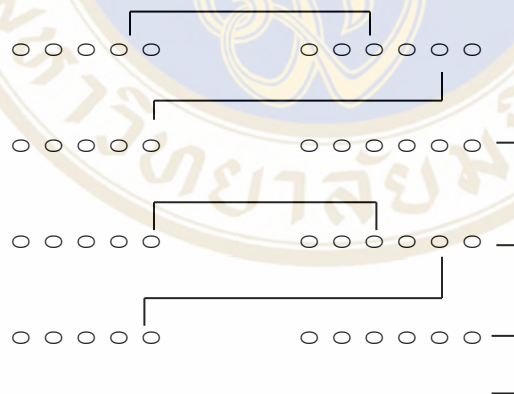
ตั้งตัวอย่างต่อไปนี้

เห็นถูกจันทร์เหลืองงามอร่ามสิ้น เหมือนสองแฉกมยอพระกลืนให้ความหอม
เห็นมะพร้าวเหมือนปรางนางบาดงาม เห็นนมนางมีความกำหนดใน แลเห็นซึ้ง
นางสีดาอยู่คาคบ ให้บรรพการด้วยจิตต์พิศมัย เหมือนอย่างซึ้งขององค์อรทัย พระ
เศรั้าใจเดินมาในป่าวัน

(ยอพระกลืน, 2479, น. 289-290)

5.1.2 คำประพันธ์ประเภทกาพย์ยานี กาพย์ฉับฉิ่ง และกาพย์สุรางคนางค์

แผนผังของกาพย์ยานี 11 มีดังนี้

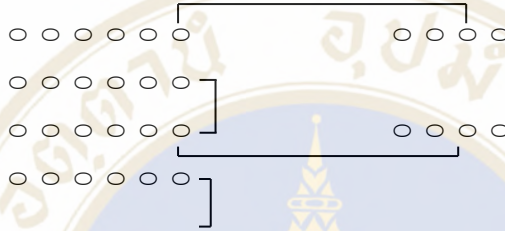
ตัวอย่าง ดังนี้

ยานีฯ พิมพาอรัย รั่วร้องไห้เนตรฟูมฟอง เขาจำแลงเขาของ ทนลำบากยาก
แสนทวี ครรภ์นางถ้วนทศมาศ จึ่งนางนาฏผู้โฉมศรี จึ่งคลอศพระภูมี นางกลิ้ง
เกลือกอยู่เสือกสน เจ็บท้อร้องตัวสั่น เหลือจะกลืนที่จะทน ไม่มีใครสักคน จะ

ช่วยนวดมาฉันแปร พี่น้องมีบ้างรา จะได้มาช่วยขัดแอ ช่วยหาหมอดำแย มาฉัน
แปรตามนิสสัย เหลี้ยวซ้ายก็เปล่าตา จะแลขวาก็เปล่าใจ ไม่มีที่จะเห็นใคร จะ
บรรลัยเป็นมันคง

(ดาวเรือง, 2490, เล่ม 1, น. 11)

แผนผังกาพย์ฉมัง 16

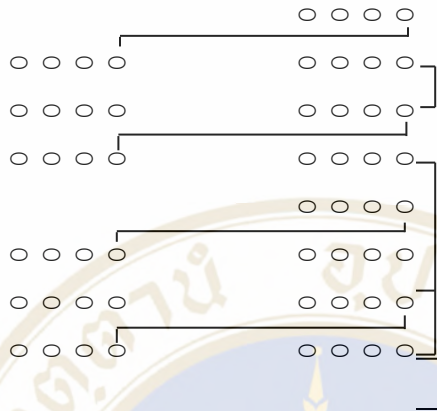

ตัวอย่างบน ดังนี้

ฉมังฯ เมื่อนั้นจึงนางชญา อยู่ด้วยยายตา นานมาเป็นสุขทุกวัน นิรมิตข้าวปลา
อนันต์ กินอยู่ทุกวัน สองเฒ่าเฝ้าวอนเทวี นางไม่ทอดรูปไยดี ชยามารศรี เข้าอยู่
ในคราบคางคก วันนี้จวนมาทายก ลีลาประสก ทายกจะมีเทศนา นางเยาว์เจ้าฟัง
เขาว่า วอนยายกับตา ว่าข้าจะไปฟังธรรม ตาเฒ่าซึ่งโกรธโกล่า จะไปฟังธรรม
จะนั่งที่ไหนไม่อาบ เขาเกลียดเขาซึ่งทั้งหลาย ตังถาไม่อาบ จะชายหน้ามาถึงกู
รูปร่างเนื้อหนังหตุหู่ ไม่คิดอดสู แลดูทุเรศเวทนา รูปทองร้องไห้ไปมา ยายเอ็นดู
ข้า จงให้ลูกไปฟังธรรม เมื่อนั้นยายก่าวัน ว่าแก่ผิวชวัญ มันจะไปก็ตามปัญญา
นางนั่งได้ฟังยายว่า ชื่นชมพรหษา จึงมาจัดหมากพลูพลันฯ

(นางอุทัย, 2492, น. 25)

แผนผังภาพยี่สุรางคนางค์ 28 ดังนี้

ตัวอย่าง ดังนี้

๑สุรางคนาง๑ เมื่อนั้นโพธิสัตว์ ครองราชย์สมบัติ แทนพระภุชช บรมกษัตริย์ พรหมทัตปิตร สุรางค์นิกร แปะหมื่นสี่พัน เย็นเข้าเข้าเฝ้า ภูมินทร์ปิ่นเกล้า นคร เรศเขตรัตนันท์ บำเรอพระบาท มิได้ขาดวัน ปรีดีเปรมเกษมสันต์ อยู่ทุกวันวาร เปนบรมสุโข มหันตะมะโห อิศโรโอฟาร ข้าเฝ้าน้อยใหญ่ โภภะภะไม่พาล รั้งงาน ราชการ ตามประเวณี ข้าศึกศึกเสื่อ ฝั่งใต้ฝั่งเหนือ มิได้ย่ำยี เจ้าทรงทศพิธ ไม่ผิด ประเวณี ไพร่พลมนตรี มิได้ฉันทา

(นกกกระจาบ, 2467, น. 128)

5.2 โครงสร้างนิทานวัดเกาะ

โครงสร้างนิทานวัดเกาะที่กล่าวถึงนี้เป็นโครงสร้างที่ผู้อ่านจะพบเห็นในหนังสือนิทานวัด เกาะแต่ละเรื่อง คือ มีการเริ่มเรื่อง การดำเนินเรื่อง และการปิดเรื่อง รายละเอียดดังนี้

5.2.1 การเริ่มเรื่อง

นิทานวัดเกาะส่วนมากจะเริ่มต้นเรื่องด้วยบทไหว้ครู ผู้แต่งจะกล่าวไหว้ครูก่อนเริ่มเรื่อง นิทาน เนื้อหาในบทไหว้ครูนี้กล่าวไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ เช่น ไหว้พระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์ ไหว้ บิดามารดา ครูบาอาจารย์ ลำดับต่อมาเป็นข้อความบอกชื่อผู้แต่ง อาจจะมีบทอวยพร แล้วจึงเริ่ม ดำเนินเรื่องต่อไป

ตัวอย่างจากเรื่องการเกษมบุผา

น้อมหัตถ์มีสการประสารณม ขอกราบบาทพุทโธพระโคตม เลยบังคม
พระธรรมล้ำโลกา ให้อสงฆ์องค์ระหรรตักนิเลศ สมุทเฉทชาติคหคโอรสา ที่เป็น
บุตรจอมปราชญ์สาศตา ขอวันทาที่ไม่มีโลกีปน บิดุเรศมารดาครูบาสอน ประนม
กรไหว้งามครบสามหน อิกทั้งคุณจอมประชาในสากนธ์ พระคุณล้นเลิศฟ้าสัจจา
จิง ขอพระคุณบุญพร้อมจอมสยาม ช่วยชุนามแลบัญญัติของข้าหวัง ให้ปรีชา
รุ่งเรืองกระเดื่องดัง อยู่กระทั้งทั่วหล้าฉยยาแดง ผู้ประดิษฐ์กลอนอักษรหมาย
รองคอกไม้ฉินทำคำแถลง ให้ปราชญ์เบรื่องเรื่องกลอนสุนทรแดง สถิตยแห่งวัด
สระเกษถือเพศพรหม แม้ใครซื้อเรื่องกลอนอักษรแถลง นามพระแดงอยู่บ้านไหน
วิไลยศม จงบริบูรณ์ศดาเงินตรากลม ให้อุดมสุวรรณหิรัญราย อยากรู้จันคนชื่อ
หนังสือฉิน เงินทองนั้นเกลื่อนกลายอย่าขาดสาย ไหลเหมือนน้ำในสมุทรอย่าหยุด
วาย ทั้งหญิงชายฉินให้พรซื้อกลอนมาฯ

จสสมมุติสุริวงษ์พระองค์กระษัตริย์ ภารตสมบัติภฤฤทธิทุกทิตา.....

(การเกษมบุผา, 2463, เล่ม 1 หน้า 1-3)

ข้อความที่กล่าวข้างต้นนี้เป็นลักษณะของหนังสือนิทานวัดเกาะส่วนใหญ่ แต่มีได้
หมายความว่านิทานวัดเกาะทุกเรื่องมีชนบแบบนี้เหมือนกันหมด นิทานบางเรื่องก็จะเริ่มเรื่องโดยไม่
มีการกล่าวทให้ว้ครู เช่น **เรื่องกระต่ายทอง** ดังนี้

๐ แต่ปางหลังยังมีบุรีใหญ่ ชื่อโลหะฉินจะแจ้งกำแพงใน ประกอบไปด้วยทองแดง
แข็งแรงดี คือกำแพงแหล่งล้อมบ้อมทวาร ทั้งสี่ด้านนคราส่ง่าศรี เขาทองแดงทำ
หมดปรากฏมี จอมบุรีพระยศปรากฏครัน ทรงพระนามตามวงศ์ท้าวทรงธรรม
พระเคขล้าลือไปทั่วไอศวรรย์ เธอมีอิศรทรมวยวิไลวรรณ ถนอมขวัญไม่หมาง
ระคางระคาย

(กระต่ายทอง, 2432, เล่ม 1, น. 1-2)

5.2.2 การดำเนินเรื่อง

การดำเนินเรื่องจะเริ่มตั้งแต่การกล่าวถึงความเป็นมาหรือวงศ์ตระกูลของตัวละครเอก
รวมทั้งรูปร่างหน้าตา ท่าทางของตัวละครเอกด้วย ต่อมาเมื่อเหตุทำให้ตัวละครต้องออกเดินทาง
อาจจะเป็นการเรียนวิชา หากู้ครอง ออกผจญภัย มีเหตุการณ์ที่ทำให้ตัวละครต้องต่อสู้กับตัวโกง ส่วน
ใหญ่เป็นการแย่งชิงตัวเอกฝ่ายหญิง เนื้อหากกล่าวไล่เรียงลำดับไปตั้งแต่วันพ่อ วันแม่ วันลูก และ

บางครั้งเรื่องยืดยาวไปถึงรุ่นหลาน เนื้อเรื่องวนเวียนอยู่กับเรื่องการได้คู่ครอง การได้ของวิเศษ การแก้แค้น การต่อสู้ระหว่างฝ่ายธรรมะและฝ่ายอธรรมซึ่งส่วนใหญ่เป็นยักษ์ การต่อสู้เหล่านี้ฝ่ายธรรมะจะเป็นฝ่ายมีชัย หรือเป็นการกล่าวถึงการพลัดพรากกันของตัวละคร เช่น ตัวละครที่เป็นคู่ครองถูกลักพาตัว ตัวเอกออกติดตามหา หรือตัวละครเอกตามหาบิดาที่พลัดพรากจากกันไปหรือไม่เคยเห็นหน้ากันมาก่อน และในตอนท้ายของเรื่องทุกๆ เรื่องจบลงอย่างมีความสุข กล่าวถึงตัวละครที่พลัดพรากจากบ้านเมืองได้กลับบ้านเมือง มีการเฉลิมฉลอง การแต่งงานและการครองเมือง

5.2.3 การปิดเรื่อง

ตอนท้ายเรื่อง ผู้แต่งจะกล่าวว่าจบเรื่องนี้แต่เพียงเท่านี้ และถ้าเป็นโรงพิมพ์ราษฎร์เจริญก็จะปิดท้ายด้วยบทกลอนอวยพรผู้อ่าน ส่วนโรงพิมพ์อื่นๆ ไม่มีบทกลอนดังกล่าว

ตัวอย่างการปิดเรื่องโสนน้อยเรือนงาม

...นางเกสรศรี ทูลพระสามิทันใด เมื่อนี้จะขอหน่อไทให้ครองกรุงไกร เวียงไชย
พระราชธิดายกมา ด้วยไม่มีเจ้าพารา อยู่แต่มารดา พาลจะทำร้าย พระองค์ทรงฟัง
เทวี เห็นความงามดี ก็อนุญาตคลาดคลา องค์พระเกสรโอรส ขวนสองชานา ทูล
ลาบิดาขามาตุรงค์ ลีนทั้งกษัตริย์ชิตยวงศ์ ในเหล่าเผ่าพงศ์ ต่างทรงอำนาจอวย
พร หน่อนางธิดาดวงสมร น้อมกายยกกร รับพรกั่มราบกราบลา หน่อไทพาสอง
กัลยาณี มาทรรรธา พร้อมด้วยโยชาคลาไคล ตรงมายังเมืองอรัทัย ครั้นถึงเวียง
ไชย เข้านิเวศน์เขตต์คันธุ์ องค์พระอัยยกีทรงธรรม์ เห็นพระหลานขวัญ สรวล
สันต์สุดแสนหรรษา ก็มอบพระราชนัดดา ให้ครองพารา ไพรฟ้าสุกษาถาวร ก็ลีน
เรื่องราวกล่าวกลอน นิทานแต่ก่อน โสนน้อยก็จบบริบูรณ์ฯ

(โสนน้อยเรือนงาม, 2494, เล่ม 20, น. 35-36)

ตัวอย่างการปิดเรื่องพระรถ-เมรี

พระรถเมื่อวายชีวา เกิดในวงศ์ชิตยาเปนใหญ่ ท่านท้าวมหาพิชัยทรงไชย
ภูวไนยเปนพระราชบิดา โฉมขององค์จันเทวี เปนพระชนนีนาถา พระรถเมื่อกลับ
ชาติมา มีนามนั้นว่าพระสุชนต์ ก็ลีนเรื่องพระรถเมรี แต่เพียงเท่านี้สารสุนต์ ถ้า
อยากฟังต่อไปในนิพนธ์ จงอ่านเรื่องพระสุชนต์มะโนราชา

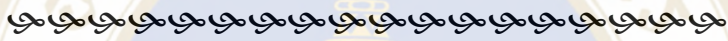
จบบริบูรณ์

(พระรถ-เมรี, เล่ม 8, น. 49)

หลังจากจบเรื่องบางเรื่องจะมีคำอวยพรต่อท้าย ดังนี้

คำอวยพร

ขออวยพรประชาชน	ในแดนดาวภพสยาม
หนังสือวัดเกาะนั้นฉันบอกนาม	ชื่อไว้อ่านตามบ้านเรือน
จงศุโขไช้เจริญยิ่ง	สรรพสิ่งใครอย่าเหมือน
กว่าจะสูญสิ้นดาวเดือน	ตลอดแดนพุทธรังคร
เกิดชาติใดให้มีสุข	อันความทุกข์นี้ราศจร
สมสุขสโมสร	เสมอแม้สมบัติสวรรค์
จริงดังคำอวยพร	ให้ถาวรตลอดกาลปี
สุขทวีปย์นั้นอนันต์	เอนกยิ่งทุกสิ่งเคย

5.3 การใช้ภาษาในนิทานวัดเกาะ

ในการดำเนินเรื่อง ผู้แต่งนิทานวัดเกาะจะใช้ภาษาบรรยายเพื่อให้ผู้อ่านเห็นภาพที่ต้องการ นำเสนออย่างชัดเจน และจะใช้การพรรณนาเพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจอารมณ์ความรู้สึกของตัวละคร ซึ่งทั้งการบรรยายและพรรณนานั้นผู้แต่งจะเลือกสรรถ้อยคำให้เหมาะสมกับบริบท ไม่ว่าจะ เป็นอารมณ์ โกรธ ตีใจ เศร้าเสียใจหรืออื่นๆ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างบทบรรยายนางแก้วหน้าม้าแต่งตัวเข้าวัง

โฉมนางแก้วหน้าม้าอาชชาติ สมหมายมาตร์ที่ในฤทัยหวัง ทำลอบ
พักรัยยักคอหวัรอตัง ไม่ร้อรังจัดแจงตกแต่งตัว ฉวยกะโหลกตักน้ำจจนคว่าไ่อง
มารดลงชูๆ ทั้งหุหิว แล้วเอาสั้มซัดกายให้หายมัว ตลอดทั่วเกศาจนฝ่าตีน ชมื่น
ผงลงละลายเปนหลายอย่าง ทาตัวนางเทรคจนหมคสิ้น คุเปนครบอบกายลาย
ทมิฬ แล้วเอาดินสอพองผักรองพักรัยยัก สิ้นห้าแผ่นผัดหน้าหนาถักนิ้ว นางวาคคิ้ว
กันผมให้สมคักคี่ แล้วนุ่งผ้าแดงเทศวิเศษนิก ภูษายักสอดห่มสีชมภู แล้วสวมใส่
แหวนก้อยพลอยกะจก ทองเนื้อหกห่อหุ้มทำตุ้มหู แต่งตัวเสร็จโสภาเหมือนหมาจ
พวกคนคุกฉันสรवलสำรวจกัน บ้างก็ว่าสมทรงเปนองค์เอก ควรภิเศกให้เป
เจ้าสาวสวรรค์ นางแก้วฟังเขาขอบชอบพอครัน ลูกยื่นหันลิ้มตัวเหยียบขรวิราย
คุณท้าวนางต่างว่าพระยาหญิง ช่างตัจจริงกิริยาว่าฉิบหาย นางหน้าม้ารู้ลึกลึก
ละอาย ลงก้มกายงอนง้อขอสมา

(แก้วหน้าม้า, 2492, เล่ม 1, น. 26)

จากข้อความข้างต้นเป็นตอนที่พระปิ่นทองให้ทหารนำดอกไม้ธูปเทียนมาถวายหน้าม้าเข้าวัง ผู้แต่งบรรยายให้เห็นถึงอาการดีอกดีใจของนางแก้วหน้าม้า และอาการที่รีบร้อนอาบน้ำแต่งตัวให้งดงาม ทาขมิ้นจนทั่วร่างกาย และเอาดินสอพองมาทาหน้า "ผัดหน้าหนาสักนี้" เพื่อจะให้หน้าขาว นอกจากนี้ยังเขียนคือ นุ่งผ้าแดง ห่มสีชมพู สวมแหวนพลอยกระจุก และผู้แต่งใช้คำที่แสดงให้เห็นรูปลักษณะของนางแก้วที่ดูน่าขบขัน "แต่งตัวเสร็จโสภาเหมือนหมาจู" อีกทั้งกิริยามารยาทที่ไม่เรียบร้อย ดังที่ผู้แต่งกล่าวไว้ว่า "ลุกยืนหันลิ้มตัวเหยียบชวร้าย"

ตัวอย่างบทบรรยายการสู้รบ

...สามสหายเคื่องแค้นแสนพิโรธ ถลาโลดบันบุกเข้ารุกไล่ สุบรรณบินฉินรับด้วย
ฉับไว ต่างชิงชัยแก่ลัวกล้ำเข้าหากัน ยักษ์เหี้ยมครุฑฉาบเข้าคาบเค้น วานรเล่นตี
ปับขยับหัน พระยาครุฑยุคเหยียบสองเท้ายัน เงาะถลันตีฉลิกปีกกะพือ สลัด
ขนเปนสาตราดังท่าฝน กะเด็นหล่นปรือๆ เสียงหวอหวือ พระยาครุฑยุคแย้งด้วย
แข็งมือ ปัดกะพือปีกสุบรรณกันสาตรา สามสหายอุ้มสมรรถหนึ่งรบ เลี้ยวหลบ
หันเหวนเวหา ทั้งสามราชมรมสมทบมา สุบรรณาอ่อนเปลี้ยแทบเสียวที่ ก็ร้อง
เรียกบริวารด้วยหาญกล้า เหล่าปักษาทั่วไปทั้งไพร่สี วายุพัดหัสดินแลอินทรี
สกูณินาๆ ก็มาพัดบิน ออกกลาดกลุ้มคลุ้มไปในอากาศ ทวิบาทมีคมปิดสรวรรค์
แลเห็นนายยุทธนาต่างพากัน พัลวันรูกไล่พวกไพร่ บ้างโฉบฉาบคาบลากเอาปาก
จิก นะขาเหยียบเหยียบพวกยักษ์ ออกมีดคลุ้มรุมมาเข้าราวี อสุรีเงาะลิงต่างชิงชัย
ยิ่งฆ่ากันยกมาเป็นสามารบ ปักษาชาตินี้ปรือยทั้งนี้ยิ่งใหญ่ กะจิบกระจอกออก
พัลวันไป จนแลไม่เห็นกายสหายกัน

(แก้วหน้าม้า, 2492, เล่ม 19, น. 19-20)

จากข้อความข้างต้นเป็นตอนที่ทินกร ศรนรินทร์และสินรพาวนางแจ่มจันทร์ หิริญรัตน์ และนางประภัสสร เดินทางกลับบ้านเมือง ขณะเดินทางอยู่นั้นมีสัตว์ประหลาดสามตัวมาจับนางทั้งสามแล้วเหาะหนีไป ฝ่ายพญาครุฑเห็นสัตว์ประหลาดสามตัวอุ้มนางทั้งสามผ่านไปก็แย่งชิงนางกับสัตว์ทั้งสาม ข้อความกล่าวถึงภาพการต่อสู้ระหว่างสัตว์ประหลาดสามตัวกับพญาครุฑที่ผลัดกันรุกผลัดกันรับอย่างฉับไว ผู้แต่งเลือกใช้คำที่เสียงเสียดสีเพื่อให้เห็นภาพอย่างชัดเจน ตอนที่เงาะสลัดขนจากปีกหล่นมาดังท่าฝน ผู้แต่งใช้คำว่า "ปรือๆ" "เสียงหวอหวือ" และใช้ถ้อยคำบรรยายให้เห็นภาพการต่อสู้ที่สัตว์ประหลาดสามตัวเข้ารุมต่อสู้กับพญาครุฑเพียงตัวเดียว พญาครุฑเห็นว่าสู้ไม่ได้จึงเรียกบริวารมาช่วย ผู้แต่งใช้คำที่ทำให้เห็นภาพกองทัพนกจำนวนมากที่ออกมาต่อสู้ โดยใช้คำว่า

"ออกกลางดึกลุ่มลุ่มไปในอากาศ ทวิบาทมีตมิตปิดสรวรรค์" และนกมีจำนวนมากออกมารุมต่อผู้ จนกระทั่งทำให้สัตว์ประหลาดสามตัว "จนแลไม่เห็นกายสหายกัน"

ตัวอย่างบทชมความงามตัวละคร

...ตลิ่งแลดูนางไม่วางตา แอบพฤษาชมงามนางทราวมไวย สองขนงโง้งกันตั้งคัน
คิดบ่ โนยเนตร์คำนิลจะมีไหน ทั้งสองปรางเรื่องรองทองอุไร งามวิไลน่ารักภักคินี
พิศโอสุงามสอาดเหมือนชาติจิม เมื่อจะเยื่อนเหมือนจะยืมช่างสมศรี พิศกรงามกร
ช่างอ่อนคี่ เจริญศรีงามพร้อมจอมอนงค์ ถึงรูปเขียนเขียนไม่เหมือนสมรมิ่ง นวล
บรรจงมิ่งชาติงาทาทอง อันหญิงใดในแผ่นดินธรณี จะงามกว่ามาระศรีไม่มีสอง ดูจะ
องค์วิศณุกรรมแก่งจำลอง นวลของงามสิ้นทั้งอินทรีย์

(โคมทอง, ม.ป.ป., เล่ม 4, น. 179-180)

จากข้อความข้างต้นเป็นตอนที่ท้าวคนธรรพ์มีนามว่าสังกระณีเห็นนางโคมทองมีหน้าตา
งามก็ตะลึงในความงาม แอบมองนางและชมความงามของนางซึ่งจะไปตามชนบของวรรณคดี
คือกล่าวชมความงามที่ละส่วน เช่น คิ้วโง้งเหมือนคันศร ตาคำเป็นนิล สองแก้มสีเรืองเหมือนทอง
ปากแดงเหมือนเอาชาดมาทา แขนอ่อน และสรุปว่านางนั้นงามยิ่งกว่ารูปวาด เหมือนกับพระ
วิษณุกรรมมาปั้นนางเอาไว้

ตัวอย่างบทแสดงอารมณ์โกรธ ตอนที่ท้าวภูวดลต่อว่านางแก้วหน้าม้า

จอมกษัตริย์ทอดทัศนาพบ อีชาคศพออาชานูน่าขัน ทรวงโสภาว่าอีชาติ
อุบาทว์ครัน มาหมายมั่นพันธ์ผูกกับลูกกู หน้าสักศอกกตอกตาเหมือนม้าเทศ อี
คนเปรตอัยยศน่าอดสู นุ่งผ้าแดงแต่งห่มสีชมพู พิเคราะห์คู่แต่งตนเหมือนคนทรวง
เหวออีพวกโหดนจำอย่าปราศรัย เร่งขับไล่มันไปไม่ประสงค์ แล้วว่ากับอัครเรศ
เกศอนงค์ พิศวงผูกพันรับมันมา

(แก้วหน้าม้า, 2481, เล่ม 1, น. 27)

จากข้อความข้างต้นเป็นตอนที่ท้าวภูวดลต่อว่านางแก้วหน้าม้า ข้อความกล่าวถึงอารมณ์
โกรธของท้าวภูวดล ผู้แต่งเลือกใช้ถ้อยคำรุนแรงวาท เช่น อีชาคศพ อีชาติอุบาทว์ อีคนเปรต เป็นต้น
นอกจากนี้ผู้แต่งยังใช้ถ้อยคำเปรียบเปรยเพื่อให้ผู้อ่านเห็นรูปร่างหน้าตา และการแต่งกายของนาง

แก้หน้าม้าอย่างชัดเจน ตั้งข้อความที่ท้าวภูวศลต่อว่านางแก้หน้าม้าว่า “หน้าสักศอกเหมือนม้าเทศ” และ “นุ่งผ้าแดงแต่งหม้อส้มฏู พิเคราะห์หูกูแต่งตนเหมือนคนทรง”

ตัวอย่างบทแสดงอารมณ์โกรธ-ท้าวภูวศลต่อว่ามารดาของนางแก้หน้าม้า

จอมรินทรียนเรื่องให้เคืองแค้น กะทียบแทนกริ้วกราดอยู่หวาดไหว เหม่อ
อียายเฒ่าทุ้งช่างจ้งไร บังอาจใจเข้ามาว่ากับเรา ไม่เจียมตัวชั่วชาติอุบาทว์นัก
มาลือชักคูถูกกับลูกเขา มึงช่างไม่เกรงกูช่างคูเขา พุคเปล่าๆ ว่าโอรสยศไกร ไป
รักกับลูกตัวชาติชั่วช้า ได้สัญญาพาที่กินที่ไหน จะรับฮักชาติเข้ามาว่าไร ช่างพูดได้
นักหนาอีสามานย์ เหวยโชนเจ้าเร็วเข้าเอาอีแก่ มันคอแหลกว่ากล่าวให้ร้ายฉาน
เพื่อชมนาคพินให้บรรลี่ยลาญ ทั้งวงวารอย่าให้เหลือเป็นเยื่อ

(แก้หน้าม้า, 2481, เล่ม 1, น. 14)

จากข้อความข้างต้นเป็นตอนที่ท้าวภูวศลต่อว่ามารดาของนางแก้หน้าม้า ที่เข้ามาทวง
ถามสัญญาที่พระปิ่นทองให้ไว้กับนางแก้หน้าม้าว่า เมื่อได้วาคืนแล้วก็จะไปรับนางเข้าวัง แต่พระ
ปิ่นทองก็มีได้ทำตามสัญญา มารดาของนางแก้หน้าม้าจึงเข้ามาเฝ้าท้าวภูวศลและทวงถามสัญญา
ดังกล่าว เมื่อท้าวภูวศลได้ฟังก็โกรธมากและว่ากล่าวมารดาของนางแก้หน้าม้าด้วยถ้อยคำรุนแรง
เช่น อียายเฒ่าทุ้งช่างจ้งไร ชั่วชาติ อุบาทว์ ชาติชั่วช้า อีชาติช้า อีสามานย์ คอแหล และยังลงโทษ
มารดาของนางแก้หน้าม้า โดยสั่งให้เพชมนาคนำตัวไปประหารด้วย

ตัวอย่างบทคร่ำครวญทำนองนिरาศ

พระเชษฐาปรารมภ์ให้ตรมตรอง คิดถึงน้องโหมตรูเจ้าอยู่วัง ถ้ามาด้วย
ในพนมขมพฤษณี จะยินดีมิได้ขาดสวาสดีหวัง เหน่นมนางกลางพนมขึ้นร่มบัง
เหมือนเต้าตั้งเคียดองค์พระน้องยา คูผลปรากฏเหมือนอย่างพระปรางโหม พี่เคยโลม
หอมขึ้นรินนาสา เหน่นเล็บนางอย่างชนิดเล็บธิดา ชวนเชษฐาเชิงชวณกระบวนฮาย
เหน่นสุกรมเหมือนพี่ตรมอารมณ์ทุกข์ ไม่มีสุขหวลให้มิได้หาย เหน่นต้นโคกโคกรุม
เข้าสู่มกาย มิได้ววยโคกทรวงถึงดวงใจ เหน่นรักราเหมือนพี่มาต้องรารัก มาห่าง
ภักตร์มิ่งมิตรพิสมัย ระกำตันขึ้นผลัดกระบี่ไบ เหมือนพี่ได้ชอกช้ำระกำทรวง เหน
นมะไฟไถล์ทางสร้างพุ่ม เหมือนไฟสุ่มทรวงพังจากวงหลวง เหน่นจำบีเหมือนพี่ลา
สุดาตวง จะเลยล่วงนับปีแต่ปีนี้ เหน่นกอกจากเหมือนพี่พราภามาจากเจ้า ความ

โศกเศร้าแสนทเวศน้ำเนตรไหล พระครวญพลงทางมาพนาโดย สองหน่อไทย
เคียงกันเทียวสัญญาจร

(พวงมาลัยทอง, ม.ป.ป., เล่ม 29, น. 1387)

จากข้อความข้างต้นเป็นตอนที่พระสาธุสุนีบาท โอรสของนางศรีฟ้า ชักชวนพระนรลัทธิน์ ออกติดตามหาบิดา ข้อความกล่าวถึงพระสาธุสุนีบาทรู้สึกห่วงหาอาลัยนางศรีวิลาส ธิดาของท้าว รังสรรค์ ที่ต้องจากพรากกัน เนื่องจากมาในป่าที่คร่ำครวญถึงนาง เมื่อเห็นต้นไม้ต่างๆ ก็ทำให้หวน คิดถึงนางอันเป็นที่รัก เช่น เห็นผลมะปรางก็ทำให้คิดถึงแก้มของนาง เห็นต้นจากก็ทำให้นึกถึง ช่วงเวลาที่ตนเองต้องจากนางมา เป็นต้น

นอกจากนี้ผู้อ่านยังจะได้รับความรู้เกี่ยวกับพืชพรรณไม้ต่างๆ ที่มีอยู่ในประเทศไทย เพราะ ผู้แต่งได้สอดแทรกรายชื่อต้นไม้ต่างๆ ไว้อย่างเหมาะสมกับบริบทตามเนื้อเรื่อง เช่น ต้นนมนาง ต้น มะปราง ต้นเล็บมือนาง ต้นสุกรม ต้นรัก ต้นระกำ ต้นมะไฟ ต้นจำปี และต้นจาก เป็นต้น

5.4 การใช้สัญลักษณ์ในบทศักรย

ศิลปะการใช้ภาษาอีกอย่างหนึ่งที่ปรากฏในหนังสือนิทานวัดเกาะคือการใช้สัญลักษณ์ในบท ศักรย ผู้แต่งจะยึดถือขนบการแต่งนี้เช่นเดียวกับกวีราชสำนักคือจะไม่กล่าวถึงการร่วมรักหรือบท ศักรยอย่างชัดเจน เมื่อจำเป็นต้องกล่าวถึงเรื่องเพศ ผู้แต่งจะหาทางเลี่ยง และจะนำเสนอเรื่อง ดังกล่าวด้วยวิธีที่แยบยล ผู้แต่งจะหยิบยกสิ่งที่อยู่รอบๆ ตัวหรือสิ่งที่ผู้แต่งเคยพบเห็น เช่น กล่าว เปรียบการตั้งวางสของตัวละครกับการเลื้อยซุง การปิดเปิดของบานประตู หรือการแกว่งไกวของ ลูกตุ้มนาฬิกาฝรั่ง เป็นต้น

ตัวอย่างบทศักรย จากเรื่องพวงมาลัยทอง

...พระว่าพลงทางเคียงเข้าเรียงข้าง อุ่มขึ้นวางที่สถิตพิสมัย ทรงลำผัดศรีต้อง
ทำนองโน นางทราวมไวยอ่อนตามความสำราญ ดังผลจันทน์อันงามเมื่อยามตก
ฝูงวิหคจิกเจาะจำเกาะหวาน ลงพอนพื้นเคล้นผลวิมลมาลัย ณะการการเรณูฟูจร
ระเหยหวลหอมกลบตลบกลิ่น ภูมรินบินทราบอาบเกสร นางหน้ากลับประภาสสัน
ชาติตอน ได้ร่วมหอมอนเสน่หากับสามี ก็กลับภักตร์ยกมาข้างหน้าได้ ตามนิไสย
สาปซ้ำคำฤๅษี

(พวงมาลัยทอง, ม.ป.ป., เล่มที่ 23, น. 1094)

จากข้อความข้างต้นเป็นตอนที่พระทรงศิลป์ไชยไต้ นางนาเรียด ผู้แต่งกล่าวเปรียบเทียบการร่วมสังวาสของตัวละครเหมือนกับนกที่จิกกินผลจันทน์ที่สูงงอมร่วงหล่นลงมา ผู่นกต่างเฝ้ากันจิกกินผลจันทน์

ตัวอย่างบทกวีจรรยา จากเรื่องโคมทอง

...พระหัตถ์สอดคอกครีตลำผัดต้อง ประทุมทองครีตเคร่งออกเต่งใส ดั่งเชื้อฝอยเข้าชิตก็ติดไฟ ถูกหัวใจสัตว์ฤๅติคาล ตังของหวานพานแปลกเมื่อแรกรส คนจ้องจดมมิได้กล้ากินอาหาร พอชิมคูรัฐรชชหมตจาน กลับทะยานใจจิตร์ด้วยติดใจ ตังทวารบานบังยั้งพึงสร้าง แข็งกระด้างใครผลึกไม่ยกไหว พอสักหนอยค้อยคล่องคู่ว่องไว แต่พอได้ลมเขยก็เผยบาน สองสนิทชิตชมสมถวิล ได้ทราบสิ้นรชชาติสวาสดีหวาน ถ้าราญรื่นขึ้นใจใครจะปาน นางกราบกรานขอสะมาพระสามี
(โคมทอง, 2432, เล่ม 21, น. 982)

จากข้อความข้างต้นเป็นตอนที่นาคราชเข้าห้องนางมลิวิน ธิดาของท้าวสุรนีบาทและไต้ นางเป็นชานา ข้อความกล่าวเปรียบเทียบการร่วมสังวาสของตัวละครกับคนที่กินของหวาน เมื่อเห็นครั้งแรกก็กล้าๆ กลัวๆ ไม่กล้าที่จะกิน แต่พอได้ชิมและรู้รส รู้ว่าของหวานอร่อย ก็กินจนหมดสิ้น และเปรียบเทียบการร่วมสังวาสว่าเหมือนบานประตูที่สร้างใหม่ จะเปิดหรือจะปิดก็ยังไม่คล่อง แต่พอเปิดบ่อยครั้งเข้าก็สามารถเปิดได้ง่ายขึ้น

ตัวอย่างบทกวีจรรยา จากเรื่องกายเพ็ชร

...กายคาราเขยชมก็สมปอง นุชน้องผ่อนตามพองามวงษ์ อัจจรรย์เรื่อยๆ เจ๊กเลื่อยไม้ ไม่ยกย้ายชุงงามตามประสงค์ เจ๊กสองคนผมเปียเลื่อยจกเลื่อยลง คูให้ตรงบันทัดตีเห็นคักรัน แล้วชักไปไสมาตั้งท่าแย้ ชุงก็แบอยู่บนม้าคาน่าชัน เจ๊กก็อ่อนกรถือสองมือตัน เหงื่อเปนมันทั่วกายแทบวายวาง คูชักเข้าชักออกเสียงกรอกกรอก เจ๊กก็โยกตามสนัดไม้ขัดขวาง คอยคูเลื่อยอย่าให้ออกไปนอกทาง มือก็จางชักมาในตามอง คนหนึ่งคั้นคนหนึ่งส่งให้ตรงเส้น ตาเขม้นแขนตั้งเจ๊กทั้งสองตัวก้านสายง่ามเลื่อยตามครอง คูเหงื่อองอาเหยียดผมเปียพัน เสียงกรอกกรากลากไปเหงื่อไหลสุด เลื่อยไม้หยุดเปลี่ยนป่าตั้งท่าหัน เมื่อเกือบตกคลองเลื่อยคูเหนื่อยครัน แลเปนควันชักถึไม่รื้ออ ก็เร่งมือถือเลื่อยเพราะเหนื่อยนัก ต้องรีบชักเร็วรุกไม้หยุดหนอ ชีเลื่อยไหลตามคลองมากองพอ บอกว่าฮ้อหยุดยั้งจงฟังคำ

ชักเลื้อยออกจากซุงคูปงแห่ง กี่สิ้นแรงเง็กน้อยพ้อหอยหล่า ทัศจรรยี่เสรีจลงบัน
จงคกล้า

(กายพีษฐ์, 2454, เล่ม 40, น. 1581-1582)

จากข้อความข้างต้นเป็นตอนที่กายตราโอรสของกายพีษฐ์เข้าหานางภูระหง และได้นาง
เป็นชายา ผู้แต่งเปรียบเทียบการร่วมสังวาสครั้งนี้เหมือนกับภาพคนจีนที่กำลังเลื้อยซุง โดยใช้เลื้อยที่
ต้องมีคนชักสองฝั่ง เพื่อเลื้อยให้พ่อนไม้ขึ้นขาดออกจากกัน ทั้งสองฝ่ายจะต้องออกแรงเลื้อยจน
เหนื่อยล้า เหงื่อโทรม เมื่อเลื้อยเสร็จแล้วทั้งสองฝ่ายก็หมดแรง

จากตัวอย่างข้างต้นที่กล่าวมานี้จะเห็นได้ว่าผู้แต่งไม่ได้กล่าวถึงภาพการสังวาสของตัว
ละครโดยตรง แต่บรรยายเปรียบเทียบโดยให้ภาพของสิ่งต่างๆ ตามจินตนาการของผู้แต่ง ซึ่งผู้อ่านก็
จะสามารถเข้าใจเนื้อหาตรงส่วนนี้ได้จากการอ่านข้อความดังกล่าว เป็นการเล็งข้อความที่ล่อแหลม
อย่างชาญฉลาด และทำให้เห็นความสามารถในเชิงกวีที่ผู้แต่งสามารถนำภาพที่ตนเองพบเห็นในวิถี
ชีวิตของชาวบ้านต่างๆ ไป มาสร้างเป็นภาพแทนเชื่อมโยงกับการสังวาสได้อย่างเหมาะสม และ
สามารถสื่อความได้เป็นอย่างดีด้วย

5.5 ข้อคิดและคติที่ปรากฏในนิทานวัดเกาะ

ลักษณะของนิทานวัดเกาะที่น่าสนใจอีกอย่างคือมีข้อคิด และคติเตือนใจแทรกในนิทานแต่
ละเรื่อง เช่น การรักษาศีลห้า การรักษนวลสงวนตัว การปรนนิบัติสามี ข้อควรปฏิบัติของภรรยาที่ดี
 ฯลฯ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างเรื่องศีลห้าจากเรื่องพุทโธ

...ให้ศีลสิกขา ขึ้นต้นปาณา ศีลห้าโดยมี พระเจ้าได้ตรัส ฆ่าสัตว์เป่นผี เวรกรรมจะ
มี ทนทุกข์ทระมา มุส้านั้นเล่า วาจาของเรา ชื่อสัตย์พจนา อยาได้กถอกกลับ
ลับปรับมุสา ลับพะลาวาจา สัตย์ชื่อพาที อะทินาบังคับ อยาได้ลักทรัพย์ เจ้าของ
เขามี จะได้ทนทุกข์ พาดคนป่นปี จะลงอะเวจี ทนทุกข์มากมาย กามะสุมิจจา อยา
ร่วมภรรยา ของท่านนั้นหมาย ถ้าผิดเมียท่าน ทระมานในอบาย เมื่อตัววางวาย
ทนทุกข์แสนทวี สุรานั้นเล่า ขึ้นชื่อว่าเหล่า อยาได้ใยศี จะให้เสียคน พาดนราคี ไม่
พันอะเวจี ชีวีวางวาย ศีลห้าของพระ จงอย่างได้ละ กำหนดจดหมาย เมื่อสูญสิ้น
ชนม์ ได้พันอบาย ได้ล้าราญกาย ไปสู่สวรรค

(พุทโธ, 2432, เล่มที่ 3, น. 140-142)

จากข้อความข้างต้นเป็นตอนที่พระยาชาตศัตรูหลอกให้พระพุทโธไปหาน้ำนมราชสีห์เพื่อมาทำภรรยา พระพุทโธไปพบนาครที่เป็นยักษ์ พระพุทโธจึงได้สั่งสอนให้ยักษ์อยู่ในศีลในธรรม เนื้อความข้างต้นกล่าวถึงการรักษาศีลห้า ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่โกหก ให้ข้อสัตย์ ไม่ลักทรัพย์ ไม่เช่นนั้นจะต้องตกนรก ไม่ผิดถูกผิดเมียของผู้อื่น ไม่ดื่มสุรา ถ้าใครปฏิบัติได้ตามศีลห้าข้อนี้ก็จะไม่ตกนรก และเมื่อตายไปจะได้ขึ้นสวรรค์

ตัวอย่างข้อคิดเกี่ยวกับการเป็นภรรยาน้อยเป็นสิ่งที่ไม่ดี จากเรื่องแดงอ่อน

...นางโฉมยงทรงฟังพระมารดา จึงบนบอวันทาทุกขยาย มิใช่พระพี่เจ้าเปล่านั้น จะให้มันหมายสุดปัญญา อยู่เป็นข้าเขาดีกว่ามีคู่ จะอภัยศอดสูเป็นนิกหนา ลั้นกับพินกระทบกันทุกเวลา เป็นธรรมดาเมียหลวงต้องหวงกัน จะต้องฝากตัวเขาทุกเช้าค่ำ อาสาทำจนชีวาจะอาสาบุญ จะหาความดียากลำบากครัน สาระพรรณลูกจะชำระกำใจ จะหียบเล็กหียบน้อยคอยฟ้องผัว บั้นน้ำเป็นต้วขึ้นก็ได้ ถ้าผัวเขลาที่เขาน้ำจิตดีไป ไม่ตรึกตรองเที่ยงแท้ให้แน่ความ ถ้าเมียหลวงแสนดีค่อยมีสุข แต่นั้นทุกซึกก็ยังมีลักกระบุงหาม ถ้าเมียน้อยแสนชั่วตัวตะกราม คงเกิดความยุ่งแย่งแข่งดีกัน ช้างไหนแพ้กี้จะแรไปหาเล่ห์ เจ้าเสน่ห์ยาแฝดแปดขยั้น ช้างหนึ่งรู้เจ็บใจใครจะทัน ก็ตั้งต้นได้อวดประกวดดี ช้างฝ่ายชายถูกเข้าทั้งสองข้าง ลงนอนครางหน้าคล้ำดำมืดหมึ้ เขากรก่ายพักตราไม่พาที่ จริตมีขี้มเข่างวงเหงาไป ช้างเมียนั้นจิตใจสับเบบอบน ถ้าเอียงลงข้างนี้ข้างโน้นสับ ระบายับฝ่ายชายเหมือนไม้ขอน เพราะยาแฝดขี้มเขาดังหาอนอน เมียก็ค่อนสับเล่นเดินสบาย ลูกคิดเห็นเช่นนี้พระแม่เจ้า ไม่มีวเมาหลงรักอย่าพักหมาย จะอยู่ห้องครองตนไปจนตาย

(แดงอ่อน, 2478, เล่ม 9, น. 391-393)

จากข้อความข้างต้นเป็นตอนที่นางเกษนรรัตน์ตอบนางแดงอ่อนว่านางไม่ยอมเป็นภรรยาน้อยของพระเกษสุริยา เนื้อความกล่าวว่พระเกษสุริยามีชายาอยู่แล้ว จะให้นางเป็นภรรยาน้อยนางไม่ยินยอม นางยอมที่จะเป็นข้ารับใช้เสียดีกว่า และเป็นเรื่องธรรมดาที่ภรรยาหลวงและภรรยาน้อยย่อมจะชิงหวงกัน และถ้านางเป็นภรรยาน้อยนางจะต้องได้รับความทุกข์ระทม ถ้าภรรยาหลวงใส่ความสามีหูเบาที่จะยิ่งทำให้ผู้ที่เป็นภรรยาน้อยต้องทุกข์หนัก และถ้าเกิดทะเลาะเบาะแว้งกันก็จะทำให้อีกฝ่ายต้องพึงพากการทำเสน่ห์ที่สุดในที่สุด

ตัวอย่างคำสอนเกี่ยวกับการปฏิบัติตนของหญิงสาวเมื่อแต่งงาน จากเรื่องพวงมาลัยทอง

สอนลูกว่าพรหมณ์บรรยาย จงฝากกายภักศดาให้ปราณี แม่จะสั่งฟังคำ
จำแม่สอน อย่าแง่งอนโทษาเสียราษี ผัวจะว่าอย่าเถียงขึ้นเสียงมี ไม่ชอบที่นึกไว้
แต่ในใจ ผัวใช้หนักแล้วอย่าชักทำหน้าเง้า กระทบเท้าทรยศประศดให้ แม้นผัว
ป่วยช่วระวังอย่านั่งไกล จงตั้งใจพยาบาลการเสวย ในการเรือนเดือนใจอย่าได้
ขาด หมั้นปัดกวาดปัดง่าอย่าทำเฉย อย่าคบเพื่อนเขื่อนจิตร์จริตเลย ผัวจะเอ่ย
ความลับอย่าลับประจານ ไผ่ในเรือนแล้วเจ้าอย่าเอาออก ไผ่ข้างนอกเจ้าอย่า
เอาเข้าสูฐาน อันคนยอแล้วอย่าเชื่อเหลือประมาณ จะทำการแล้วจงตฤนิกให้
ควร จะสอนนิกจักช้าเวลาค่ำ จงจำคำอุสาห์รักษาสงวน ผัวจะพลอยคอยหาเวลา
จวน แล้วก็ชวนลูกยกออกคลาไคล

(พวงมาลัยทอง, 2433, เล่มที่ 3, น. 112-113)

จากข้อความข้างต้นเป็นตอนที่ตายายยกนางสิริราสีให้แต่งงานกับท้าวยุติธรรม เพราะเห็น
ว่าท้าวยุติธรรมเป็นคนดี ก่อนที่จะพานางสิริราสีไปส่งเข้าห้องหอ นั้น ยายได้สั่งสอนบุตรสาวเกี่ยวกับ
การประพฤติปฏิบัติตนเมื่อแต่งงานไปแล้ว เนื้อความกล่าวว่เมื่อแต่งงานแล้วต้องไม่แง่งอน ต้องไม่
เถียงสามี ไม่ขึ้นเสียง สิ่งที่ไม่ชอบใจก็ให้เก็บไว้ในใจ ยามเมื่อสามีใช้สอยก็อย่าทำหน้างอ กระทบ
เท้า ประศดประชัน เมื่อยามที่สามีป่วยใช้ก็ให้คอยดูแล ต้องปัดกวาดบ้านเรือนให้สะอาด ต้องเก็บ
ความลับได้ ไม่นำความในบ้านออกไปพูดข้างนอก เรื่องข้างนอกก็ไม่นำเข้ามาในบ้าน ทำให้สามี
รำคาญใจ ถ้ามีใครยกยอก็อย่าหลงเชื่อ จะทำการสิ่งใดก็ให้รู้จักคิด

ข้อคิดและคติเตือนใจที่ปรากฏในหนังสือนิทานวัดเกาะนี้ ผู้แต่งจะแทรกไว้ในเนื้อเรื่องเป็น
ระยะๆ เพื่อสอนคนอ่าน และเป็นการชี้แนะว่าการดำเนินชีวิตอย่างสงบสุขนั้นควรประพฤติปฏิบัติเช่น
ไร เช่น การกล่าวถึงการรักษาศีลห้า การปฏิบัติตนของภรรยา ดังที่กล่าวไปแล้วนั้น

7. เหตุผลที่ทำให้หนังสือวัดเกาะสนุกและน่าติดตาม

ความสนุกสนานของนิทานนั้นประกอบด้วยหลายส่วนรวมกัน เช่น ตัวละคร สิ่งของวิเศษ
ต่างๆ ที่ปรากฏในเรื่อง เป็นต้น เรามักจะพบว่าสิ่งที่กล่าวถึงในนิทานส่วนมากจะไม่ใช้สิ่งธรรมดา
สามัญ แต่น่าสนใจและชวนให้ติดตาม รายละเอียดดังนี้

7.1 ตัวละคร

สำหรับตัวละครนั้นพบว่าในนิทานวัดเกาะมีตัวละครที่หลากหลายแตกต่างกันไป เช่น ตัว
ละครเอก ตัวละครปรบักษ์ และตัวละครผู้ช่วยเหลือ

7.1.1 ตัวละครเอก

ตัวละครเอกในนิทานวัดเกาะมักจะมีลักษณะพิเศษ น่าสนใจ เช่น ตัวละครมีหน้าตาอัปลักษณ์ มีหน้าเป็นม้า ในเรื่อง**แก้วหน้าม้า** หรือการสร้างตัวละครเอกที่มีกำเนิดที่แปลก พิสดาร เช่น ในเรื่อง**ตุ๊กตาทอง** กล่าวในตัวเอกเกิดมาเป็นตุ๊กตาทอง ในเรื่อง**กระต่ายทอง** นางเอกเกิดมาเป็นกระต่ายทอง ในเรื่อง**ธนูขรรค์** ตัวเอกเกิดมาเป็นงูเขียว ฯลฯ หรือสร้างให้ตัวนาง หรือนางเอกถือกำเนิดในดอกจำปา ดอกบัว หรือ ดอกอังกาบ เป็นต้น

ตัวอย่างตัวละครเอกฝ่ายหญิงเกิดมาเป็นกระต่ายทอง

๐ ฝ่ายโฉมงามนงลักษณ์อัศวราช ให้เผือกผาดผิวกัดกรังหนักรักษา ด้วยนางตั้งพระครรภ์หวั่นวิญญา นาระอาทราวมเขยไม่เคยมี ผูกเฒ่าแก่แซ่ซ้องประคององค์คราวดำรงลูกนั่งขึ้นยังที่ มิให้โหมสุดาเกิดราศี อิกนารีแวดล้อมอยู่พร้อมกัน ... จนกำหนดทศมาสย์ของนางนั้น นางจอมขวัญทอของค้ำนำส่งสาร คุณเฒ่าแก่ วุ่นวายลวดลายงาน พระภูบาลส่งไปมิได้ซ้ำ ให้โชนจำหาหมอซ้อนสองวง สั่งทุกสิ่งพนักงานพลุกพล่านหน้า ทั้งตัวกำแข็งใจก็ไคลคลา วุ่นเข้ามาในวังแน่นิ่งรายพอฤกษ์งามยามดีศรีสวัสดิ์ ลีนซ้องขัดเหมือนในพระทัยหมาย ประสูตร์คล่องว่องไวไม่ระคาย เปนกระต่ายทองแท้เห็นแก่ตา คุณท้าวนางต่างวังเข้าชิงรับ ฤทัยวับเปือนพักตร์ผิดนักษา มิใช่เช่นกุมารและกานดา นี่สัตว์ป่ากระต่ายระคายใจ แต่เปนนางผ่องงามอร่ามศรี ไม่รำคิเลือกผาดสะอาดใส ก็อุ้มชูเฟ่งพิศพิณใจไป หลุท้าวไทว่าเตี้ยตัวเมียแท้

(กระต่ายทอง, 2432, เล่ม 1, น. 3-5)

จากข้อความข้างต้นเป็นตัวอย่างจากเรื่อง**กระต่ายทอง** กล่าวในตัวละครฝ่ายหญิงเกิดมาเป็นกระต่ายทอง แทนที่จะเกิดมาเป็นมนุษย์ ผู้แต่งยังกล่าวอีกว่านางกระต่ายทองสามารถออกมาจากร่างกระต่าย เป็นหญิงสาวที่หน้าตางดงาม แต่เมื่อใดที่มีภัยอันตราย นางก็จะหลบซ่อนเข้าไปอยู่ในร่างกระต่าย การสร้างสรรคตัวละครให้มีกำเนิดในรูปลักษณะที่แปลกนั้นนับว่าเป็นลักษณะเด่นอีกประการหนึ่งของนิทานวัดเกาะ ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำให้เป็นที่สนใจและเป็นเรื่องที่น่าติดตามว่าเมื่อตัวเอกมีรูปลักษณะที่แปลกเช่นนี้ เนื้อเรื่องจะดำเนินอย่างไรต่อไป

7.1.2 ตัวละครประกอบ

นอกจากตัวละครเอกดังที่กล่าวไปข้างต้นนั้นยังพบว่าตัวละครอื่นๆ ที่ผู้แต่งสร้างสรรคขึ้นมาในนิทานแต่ละเรื่องนั้นยังมีลักษณะที่น่าสนใจ ขวนติดตามอีกด้วย ตัวละครประกอบในนิทานวัด

เกาะเป็นตัวละครอีกประเภทหนึ่งที่ช่วยสร้างสีสันให้แก่เรื่อง ตัวละครประเภทนี้มีหลากหลาย มีทั้ง ยักษ์ คนธรรพ์ ผี ฯลฯ นอกจากนี้ยังมีสัตว์และแมลงที่อยู่ในวิถีชีวิตของชาวบ้านอีกด้วย ผู้แต่งนำ สัตว์เหล่านั้นมาสร้างเป็นตัวละครที่มีลักษณะพิเศษ และยังคงรักษาลักษณะเด่นของสัตว์หรือแมลง เหล่านั้นเอาไว้เช่น ยักษ์พญาคจิกกา มีตัวเป็นยักษ์ มีหางเหมือนแมลงป่อง ท้าวกาษา มีตัวเป็นยักษ์ มีหัวเป็นควาย ท้าวกากระนาสูร มีตัวเป็นยักษ์ มีหัวเป็นอีกา และมีปีก เป็นต้น

ผู้เขียนขอยกตัวอย่าง "แมงอัคคี" และ "ยักษ์เวศกรรม" ตัวละครในนิทานเรื่องกายเพ็ชร ดังนี้

ตัวอย่างตัวละครปักษ์ ชื่อว่า แมงอัคคี ดังนี้

๐ ฝ่ายว่าเกลอศรีสมุทรอันสุดแข็ง ชื่อว่าแมงอัคคีจะมีไหน เมื่อแต่แรกเอนแมลง ป่องคะนองใจ มันอยู่ในคูหาห้าหมื่นปี เทียบจับข้างกินทุกวันเหมือนมันหมาย แต่ ครึ่งกลายเป็นแมลงป่องละของศรี ครั้นนานมากลับเป็นยักษ์แมงอัคคี อสุรีลอก คราบมันหยาบคาย หางแมลงป่องปล่องพิษมีฤทธิ์เสร็จ กลับเป็นเพชรยาวสักวา คักคาหลาย รูปแมลงป่องครองศรีมันนีกอาย ราวณรัยเผ่าลีนทมิฬมาร เหลือ แต่หางต่างแหล่นแสนจะหา อสุราไม่กลัวใครหมดไพรสาณฑ์ เอาหางแทงแล้วคง ตายลงวายุปรารถน พิษมันสร้านทั่วสิ้นทั้งอินทรี

(กายเพ็ชร, 2466, เล่ม 20, น. 793)

แมงอัคคีแต่เดิมนั้นเป็นแมลงป่อง แต่เมื่ออยู่มาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน แมลงป่องก็ กลายเป็นยักษ์ มีหางเป็นเพชรยาวประมาณหนึ่งวา เป็นอาวุธที่มีพิษร้ายแรง ถ้าแทงถูกผู้ใดผู้นั้นก็จะ ถูกพิษจนตาย แมงอัคคีคิดอับอายร้ายของตนเองที่เป็นแมลงป่อง จึงเฝ้าระวังตนเองทั้ง

....แมงอัคคีฟังเตือนเพื่อนสหาย เราก็ช่ายฤทธิ์แรงแข็งขยัน ให้ทั่วโลกโลกาจะฆ่า ฟัน ตัวเรานั้นก็ไม่ตายเปนชายชาญ เพื่อนก็รู้อยู่ในใจโฉนหนา เรื่องจะฆ่าตัวเราก็ หัวหาญ ต้องเอาต้นแมงลักจักรวาล มารอนราญจึงจะตายวายชีวัน มันไม่ได้ แมงลักปลูกทำลูกศร จะราญรอนเช่นฆ่าไม่อาสัญ

(กายเพ็ชร, 2466, เล่ม 20, น. 795)

นอกจากจะสร้างให้ตัวละครปักษ์มีลักษณะที่แปลกและน่าสนใจแล้วนั้น ผู้แต่งยังได้สร้าง วิธีการฆ่าหรือทำลายตัวละครเหล่านี้ให้มีลักษณะที่น่าสนใจอีกด้วย ผู้แต่งกล่าวว่าการฆ่าแมง อัคคีต้องไปหาดินแมงลัก นำมาทำเป็นลูกศรแล้วยิง จึงจะสามารถฆ่าแมงอัคคีได้

ตัวอย่างตัวละครปรีภัส ชื่อ "ยักษ์เวศกรรม"

๐ ฝ่ายเจ้าเมืองเรื่องฤทธิธิดิศร เมื่อแต่ก่อนเปนกึ่งใหญ่ในละหาน อยู่ที่ยังนั้นมา ก็ช้านาน จะประมาณหมื่นปีมัตติครัน แล้วลอกครบจากกึ่งเหมือนมุ่งหมาย เปนยักษ์ร้ายฤทธิแรงแข็งขยัน ปลีกึ่งก็เปนเพชรล้ำเรื่อกัน ก้ามของมันเปนมณีคูลี พราย แต่แก้วบนเกศาศักคาใหญ่ ฤทธิไกรแลแดงเปนแสงสาย ถ้ามันขว้างฟ้า ดินสิ้นทะเลาย ราพณ์ร้ายเอาคราบมันกุ่มกัณฑ์มาร เข้าซ่อนไว้ในเขาลำเนาถ้ำ อยู่ได้น้ำตรงบุรินทร์ที่ถิ่นฐาน ไม่บอกใครให้แจ้งแสดงการ ทั้งวงศ์วานลูกเมียกลัว เลียความ เพราะเขารูปร่างจะตายมันร้ายนัก พระยายักษ์ถือจบในภพสาม แล้ว ขึ้นมาเป็นเจ้าเมืองเรื่องสงคราม ทรงพระนามเวศกรรมคู่ชาครัน ตัวก็ลื่นเหมือน ปลาไหลวิไลสุด แม้นยงยุทธจับไม่อยู่คิดคูชัน เวศกรรมคนนี้ตั้งจรรจ้พวก กุ่มกัณฑ์นับแสนแน่นนคร

(กายเพชร, 2466, เล่ม 20, น. 797)

นอกจากแมงอัครีที่กล่าวไปข้างต้นแล้วนั้น ในเรื่องเดียวกันผู้แต่งได้กล่าวถึงยักษ์เวศกรรม ที่มีกำเนิดมาจากกึ่งตัวใหญ่ในบึง ที่มีอายุถึงหมื่นปี ลอกครบแล้วกลายเป็นยักษ์ มีกริที่หัวกึ่งเป็น เพชร ก้ามเป็นแก้ว ร่างกายลื่นเหมือนปลาไหล ที่บนหัวมีลูกแก้วสีแดง ลูกแก้วนี้ถ้าขว้างออกไปทั้ง ดินฟ้าก็จะพังทลาย ยักษ์ตนนี้เอาคราบกึ่งซ่อนไว้ในภูเขาใต้น้ำ และไม่บอกให้ใครรู้ ถ้าหากใคร ต้องการฆ่ายักษ์ตนนี้จะต้องไปนำคราบกึ่งนี้มาเผาจึงจะสามารถฆ่ายักษ์ตนนี้ได้

7.1.3 ตัวละครผู้ช่วยเหลือ

ตัวละครผู้ช่วยเหลือที่เป็นอมมนุษย์ที่ปรากฏในนิทานวัดเกาะ มีทั้งเทพหรือเทพธิดา เช่น พระนารายณ์ พระอิศวร พระอินทร์ พระอุมา และนางธรรณี เป็นต้น ผีหรือวิญญาณ เช่น เทวดา รุกขเทวดา แม่ย่านาง พระเลื้อเมือง นางตะเคียน นางพรายน้ำ เป็นต้น ตัวละครครึ่งคนครึ่งสัตว์ ได้แก่ นาค และเงือก ยักษ์ สัตว์ เช่น ม้า ลิง นก และตัวละครที่สร้างขึ้นจากจินตนาการ เช่น งั๊ง นารี ผล ม่าเหมี่ยว เป็นต้น

ผู้เขียนขอยกตัวอย่าง "เจ้าก้าง" จากเรื่องกระท่ายทอง เพื่อให้เห็นการสร้างสรรคตัวละครผู้ช่วยเหลือที่น่าสนใจ ดังนี้

...มีเจ้าก้างร่างเหล็กเบนเอกเฉียม ใครไม่เทียมฝีมือตัวลือใหญ่ สองปีกบินได้ คล่องโดยว่องไว เนื้อมันไม่มีติดบปิดกาย เห็นแต่โครงโย่งยึดปนพืดเหล็ก ตาก็ เอกเหมือนทิพย์กระพริบหมาย แลเห็นทั่วโลกก็ยั้งรำย มือมันคล้ายเสือโคร่งเล็บ

โศกยาว ทั้งหน้าตาขาทั่วแปดตัวคน ร้องคำรามถี่ตครอกเสียงออกจาว ใครได้ยิน
เสียงขู่แก้วหูพราว ให้ร่อนราวยับแยกหูแตกตาย

(กระท่ายทอง, เล่ม 1, น. 2-3)

จากข้อความข้างต้นผู้แต่งสร้างให้เจ้าก้างมีรูปร่างที่แตกต่างจากผู้คนทั่วไปคือมีแต่โครง
เหล็กที่ยึดโยงกัน รูปร่างเหมือนมนุษย์ แต่ไม่มีเนื้อ มีตาทิพย์สามารถมองเห็นสิ่งต่างๆ ได้ทั่ว มีเล็บ
เหมือนเลื้อไคร่ง เสียงร้องคำรามสามารถทำให้คนหูแตกตายได้

นอกจากตัวละครที่กล่าวมาแล้ว ยังพบว่ามี การสร้างตัวละครผู้ช่วยเหลือที่แปลก
หลากหลายอีก เช่น ตึกตุง และ จิงโจ้ ในเรื่อง **ศรนรินทร์** ตึกตุงมีรูปร่างเหมือนหนูมีเขี้ยววงอก
เหมือนงาช้าง อาศัยอยู่ในรู ตัวเป็นเพชร มีตาทิพย์ ปากแข็งแรงมาก จิงโจ้มีลักษณะหน้าเหมือนเลื้อ
รูปร่างคล้ายวัว ได้ท้องมีกระเป่า สามารถจับเอาสิ่งของต่างๆ ใส่ไว้ในกระเป่า เล็บมีพิษเมื่อกรีดถูก
ใครก็จะเหมือนถูกไฟกรดไหม้ น้ำลายของจิงโจ้สามารถชุบชีวิตคนได้ หรือตัวละครม้าพยัคฆ์ และนก
กาศักดิ์ ในเรื่อง **พวงมาลัยทอง** กล่าวว่าม้าพยัคฆ์มีหัวเป็นเสือ ตัวเป็นม้า สามารถเหาะได้ ใครฆ่าไม่
ตาย ส่วนนกกาศักดิ์ ตัวเป็นนก ขนเหมือนม้า หน้าเหมือนครุฑ กายเป็นเพชร ส่วนตัวละครนางกิริณี
ในเรื่อง **โคมทอง** มีรูปร่างเหมือนคนป่า รูปร่างอ้วนถ้วนจ้ำม่ำ ตัวดำเหมือนอีกา ผมหื่นขน หน้ายาว
มีงูมกอกลักษณะคล้ายงูงาช้าง มีเขี้ยววงอกออกมาที่ปาก มีฤทธิ์มากใครฆ่าไม่ตาย นอกจากนี้ยังมี
ตัวละครนางนารีผล ที่มาจากลูกมกกะลือผล มีรูปร่างคล้ายกับคน พระฤๅษีเห็นลูกนารีผลตกอยู่ ฤๅษี
มีจิตคิดสงสารอยากจะช่วยให้เป็นคน จึงตั้งพิธีของกฤษณ์ จีบหน้าของนารีผลหันไปข้างหลัง แล้วโยน
เข้ากองไฟ พร้อมกับพนมมัตถภาวนา นารีผลก็มีชีวิตเหมือนคน มีอาการครบสามสิบสองรูปร่าง
งดงามแต่หน้าหันไปข้างหลัง

7.1.4 อารุหวิเศษ

สิ่งของหรืออารุหวิเศษก็เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่จะช่วยเพิ่มสีสันและความสนุกให้นิทานวัดเกาะ ชวน
ให้ผู้อ่านติดตาม ของวิเศษที่พบในเรื่องมีความหลากหลายและน่าสนใจ ทั้งของวิเศษของตัวละครเอก
ตัวละครปรปักษ์ และตัวละครผู้ช่วยเหลือ ดังนี้

ประเภทของตัวละคร	ตัวละคร	เรื่อง	อาวุธพิเศษ
ตัวละครเอก	นางกระต่ายทอง	กระต่ายทอง	ดวงแก้ว
	ศรีสุริยา	กระต่ายทอง	นกกายสิทธิ์
	นางมณฑาสวรรค์	โกมินทร์	มีดพับ
	โกสีย์	โกมินทร์	จักรยาน
	นางมาลัยทอง	พวงมาลัยทอง	แว่นตา
ตัวละครปรปักษ์	ท้าวกาสร	เกราะแก้วกายสิทธิ์	ควายธนู
	ท้าวหมาเมฆ	เกราะแก้วกายสิทธิ์	สายฟ้า
	นางสาหรี	แก้วหน้าม้า	บาจูน
	นางลักกะเพศ	ขันแก้วนพเก้า	แห
	ยักษ์ครอบจักรวาล	โกมินทร์	ส้อม
ตัวละครผู้ช่วยเหลือ	นางผีเสื้อคู่	เกราะแก้วกายสิทธิ์	มีดอีโต้
	อีแตน	ตะเพียนทอง	หมวกผ้าทิพย์
	นางนารีนล	พวงมาลัยทอง	เงลว
	ธนูกรด	โกมินทร์	ลูกกระสุน
	พระยาเขี้ยวทอง	สามฤดู	ง้าว

ของวิเศษในนิทานวัดเกาะจะมีลักษณะที่แปลก น่าสนใจและแตกต่างไปจากของวิเศษที่ผู้อ่านเคยรับรู้กันอยู่ทั่วไป เช่น ศร พระขรรค์ แหวน เป็นต้น ผู้แต่งนิทานวัดเกาะสร้างสรรค์ของวิเศษขึ้นจากประสบการณ์และสิ่งที่เขาพบเห็นในชีวิตประจำวัน อาวุธวิเศษที่ปรากฏในนิทานวัดเกาะมีทั้งสิ่งของ เครื่องมือ เครื่องใช้ในวิถีชีวิตของชาวบ้าน เช่น ส้อม กล้อง มีดอีโต้ มีดพัว สับ ควายธนู แห ขัน กระโจม แล้ ขวาน มงคลสวมศิระษะ แหวนพิรอด แว่นตา เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีข้าวของจากต่างประเทศ เช่น มีดพับ แว่นตา จักรยาน บาจูน เป็นต้น ซึ่งน่าจะสะท้อนให้เห็นว่าในยุคสมัยนั้นได้มีการติดต่อหรือมีปฏิสัมพันธ์กับชาติตะวันตก ผู้แต่งซึ่งเป็นประชาชนคนหนึ่งที่มีชีวิตอยู่ในยุคสมัยนั้นจึงได้รับรู้ และยังได้นำมาถ่ายทอดต่อให้ผู้อ่านได้รับรู้ไปด้วย และจากที่กล่าวมานี้ก็น่าจะทำให้เห็นว่านิทานวัดเกาะได้ทำหน้าที่บันทึกภาพของสังคมในยุคสมัยนั้นเอาไว้ด้วยเช่นกัน

8. นิทานวัดเกาะที่ใช้เป็นตัวบทประกอบการแสดง

นอกจากหนังสือวัดเกาะจะใช้อ่านเพื่อความบันเทิงแล้ว ยังพบว่าตัวบทนี้ยังใช้ประกอบการแสดงละครอีกด้วย ดังที่พลอย หอพระสมุด กล่าวไว้ ดังนี้

ส่วนเรื่องที่จะเล่น ก็ต้องเลือกแล้วแต่ความพอใจของคนดูและเจ้าของละครจะตกลงกัน ถ้าเล่นเรื่องใหญ่เช่นพระราชนิพนธ์อิเหนา และพระอภัยมณีของท่านสุนทรภู่ เป็นต้น ก็ต้องใช้คนมาก และราคาก็ต้องแพงขึ้น แต่ที่เขาเล่นเหมือนกันตามโรงบ่อนเบี้ยนั้นเขามักใช้เล่นเรื่องเล็กๆ เช่น เรื่องแก้วหน้าม้า และไชยเชษฐา ไชยทัต สังข์ทอง พิรุณทอง คาวี ไกรทอง ลิ่นทอง ไชยมงคล เสภา เป็นต้น แต่ทุกวันนี้เขามักจะหาเรื่องแปลกๆ ที่เป็นเรื่องคิดขึ้นใหม่ๆ เล่น เช่น สามระดู และจักรแก้ว กายเพชร เป็นต้น ให้เป็นที่พอใจแก่คนดูเพราะคนดูที่ขังขังยอมมีความใคร่รู้ในเรื่องต่างๆ ที่ไม่เคยเห็นเคยรู้เรื่อง ที่เคยเห็นเคยรู้แล้วก็ยอมจะจืดจางไป แต่การนี้จะถือเป็นการแน่นอนเช่นนี้ที่เดียวก็ยังไม่ได้ แล้วแต่ละละครจะสามารถเล่นพลิกแพลงให้ดีขึ้น แม้ละครดีแล้ว ถึงจะเอาเรื่องเก่าแก่ดึกดำบรรพ์อย่างไรมาเล่น ก็คงจะไม่เว้นความพอใจของคนเป็นอันมากได้อยู่เอง เช่นละครที่ปากคลองตลาดและโรงหอยนั้น ไม่เลือกว่าเรื่องอะไรถ้าเล่นแล้วก็มักเป็นที่พอใจแก่คนดูทุกอย่าง ที่สุดจนเรื่องไกรทองที่กล่าวๆ กันอยู่ว่าพานจะจืด ถ้าละคร 2 โรงนี้เล่นขึ้นเมื่อใดก็กลับเป็นที่นิยมยินดีในพวกที่มาดูเท่ากันกับเรื่องอื่นๆ เหมือนกัน เพราะฉะนั้นเรื่องละครต่างๆ เป็นอันมาก จะนับเรื่องอะไรที่เป็นเรื่องดีที่สุดในที่สุดให้ชาวประชุมชนพึงใจทั่วไป ก็เป็นอันยากที่จะกำหนดได้ เพราะต่างจิตต์ก็ต่างใจ แล้วแต่ความชอบความปรารถนาของคนตามหมู่ตามพวก

(พลอย หอพระสมุด, 2534, น. 41)

จากการศึกษาผู้เขียนพบว่าหนังสือนิทานวัดเกาะใต้ใช้เป็นตัวบทประกอบการแสดง ทั้งการแสดงพื้นบ้าน และสื่อสมัยใหม่ เช่น ภาพยนตร์ และละครโทรทัศน์ ซึ่งพบว่ามีการพัฒนาไปตามการแสดงที่ปรากฏในสังคมไทย (ดูรายละเอียดใน งานวิจัยเรื่อง "พัฒนาการนิทานจักรๆวงค์ๆสู่ภาพยนตร์แนวแฟนตาซีในสังคมไทย" ของ น้ามนต์ อยู่อินทร์ ปี 2556) เช่น ละครชาติตระครนอก หุ่นกระบอก ลิเก เพลงทรงเครื่อง และหนังตะลุง ดังนี้

นิทานที่นิยมนำมาแสดงละครนอกส่วนใหญ่แล้วเป็นเรื่องจักรๆ วงค์ๆ เช่น *แก้วหน้าม้า คาวี สังข์ทอง จันทโครบ มโหรรห์ โมงป่า* ฯลฯ ตอนที่เลือกมาแสดงมักจะเป็นตอนซึ่งรักหักสวาท เพราะมีบทที่ตัวละครสามารถแสดงกันได้เต็มที่และยังมีช่องทางให้แสดงตลกได้มาก (สุกัญญา สุฉฉายา, ม.ป.ป., น. 13)

นิทานวัดเกาะที่นิยมนำไปใช้เล่นละครชาติตระคร เช่น *เรื่องนางมโนหรีา พระรถเมรี ลักษณะวงค์โคบุตร ตราวงค์ พระอภัยมณี สังข์ทอง จันทโครบ ลินราช สังข์ศิลป์ชัย นางยมกลืน และนายไกรกับชาละวัน* (กัญญา จิตต์ธรรม, ม.ป.ป., น. 49 อ้างใน สุพรรณ อรพินท์, น. 20) นอกจากนี้มีเรื่อง *โกมินทร์* (หนังสือวรรณกรรมประกอบการเล่นละครชาติตระคร โครงการเผยแพร่เอกลักษณ์ไทย อ้างใน

สุพรรณ อรพินท์, น. 28) และโม่งป่า (โครงการเผยแพร่เอกลักษณ์ของไทย. กระทรวงศึกษาธิการ, 2523, น. 286-292)

ส่วนเรื่องที่ยิมนำมาเล่นหุ่นกระบอก เช่น พระอภัยมณี ลักษณะวงศ์ คาวิ สุพรรณหงส์ ไชยเชษฐา ไกรทอง ขุนช้างขุนแผน วงศ์สุวรรณ-จันทวาส พระปิ่นทอง (แก้วหน้าม้า) นอกจากนี้ก็มีเรื่องจักรๆวงค์ๆ ที่โรงพิมพ์วัดเกาะพิมพ์จำหน่าย เช่น เรื่องศรณรินทร์ สุริยัน ลิ่นทอง มาลัยทอง โกมินทร์ ฯลฯ วรรณคดีบทละครในที่นิยมนำมาเล่นหุ่น คือเรื่องอิเหนา อุณรุทและรามเกียรติ์ (นงคินุช ไพโรพิบูลยกิจ, อ้างใน อาริยา อิมประสงค์ศิลป์, 2551, น. 52-53)

เรื่องที่ยิมนำมาแสดงลิเกนั้น ได้แก่นิทานเรื่องมณีพิชัย คาวิ ไกรทอง ฯลฯ บทละครแบบจักรๆ วงค์ๆ เช่น ทินวงศ์ โกมินทร์ วงษ์สุวรรณจันทวาส ลักษณะวงศ์ กายเพชกรายสุพรรณ ฯลฯ

แรกเริ่มนั้นเรื่องที่ยิมนำมาแสดงหนังตะลุงคือเรื่องรามเกียรติ์ แต่ในยุคต่อมาเริ่มมีการนำนิทานเรื่องอื่นๆ มาแสดงด้วย เช่น เรื่องไกรทอง แก้วหน้าม้า วรรณคดี อิเหนา พระอภัยมณี นางสิบสอง แก้วหน้าม้า สุพรรณหงส์ ลักษณะวงศ์ ฯลฯ

เมื่อมีสื่อสมัยใหม่เข้ามาในสังคมไทย นิทานวัดเกาะเหล่านี้ก็ถูกนำมาใช้เป็นตัวบทเพื่อสร้างเป็นภาพยนตร์ด้วย ภาพยนตร์ที่นำเรื่องแนวจักรๆ วงค์ๆ มาสร้างนี้เรียกว่าภาพยนตร์แนวแฟนตาซี ภาพยนตร์จินตนาการ จากการสำรวจข้อมูลจากฐานข้อมูลภาพยนตร์ไทย พบว่ามีนิทานจักรๆ วงค์ๆ ที่นำมาสร้างเป็นภาพยนตร์ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2466-2555 จำนวน 12 เรื่อง ได้แก่ เรื่องจันทโครพ กากิ ไกรทองหรือชาละวัน ปลาบู่ทอง พระรถเมรีหรือนางสิบสอง หนูทอง เจ้าหญิงนกระจาบ พระอภัยมณี โสนน้อยเรือนงาม ผ่นสามฤดู บัวแก้วบัวทอง และเจ้าหญิงแดงอ่อน

นอกจากการสร้างเป็นภาพยนตร์แล้ว สถานีโทรทัศน์ เช่น สถานีโทรทัศน์ ช่อง 3 สถานีโทรทัศน์ ช่อง 5 และสถานีโทรทัศน์ ช่อง 7 ได้สร้างละครโทรทัศน์ที่นำมาจากนิทานพื้นบ้านด้วย โดยเฉพาะสถานีโทรทัศน์ ช่อง 7 เป็นสถานีที่ผลิตนิทานพื้นบ้านมากที่สุดและยังคงสร้างและนำเสนอละครโทรทัศน์แนวจักรๆ วงค์ๆ ที่นำมาจากนิทานวัดเกาะจนถึงทุกวันนี้ ละครโทรทัศน์ ที่นำมาจากนิทานวัดเกาะ เช่น เจ้าหญิงแดงอ่อน โสนน้อยเรือนงาม สุพรรณหงส์ แก้วหน้าม้า พระทิดวงศ์ โกมินทร์ มาลัยทอง โม่งป่า บัวแก้วบัวทอง เทพศิลป์อินทจักร เพชรรุ่งไฟ พิภพทอง ยอดพระกลั่น เกราะกายสิทธิ์ ตึกดาทอง เป็นต้น (รายชื่อละครจักรๆวงค์ๆ สืบค้นเมื่อวันที่ 15 พฤษภาคม 2557 จาก <https://th.wikipedia.org>)

จากที่กล่าวมาข้างต้นนี้ทำให้เห็นว่าหนังสือนิทานวัดเกาะยังคงเป็นเรื่องราวที่อยู่ในสังคมไทย ถึงแม้ว่ากาลเวลาจะผ่านไปมาแล้วหลายยุคหลายสมัย ผู้เขียนก็พบว่ามีการนำหนังสือนิทานวัดเกาะหลายเรื่องมาผลิตซ้ำในสื่อรูปแบบต่างๆ ทั้งเป็นหนังสืออ่านและตัวบทการแสดง สิ่งนี้น่าจะแสดงให้เห็นว่าหนังสือนิทานวัดเกาะยังเป็นเรื่องราวที่ตราตรึงอยู่ในใจของผู้คนในสังคมไทย

ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะว่ามีเรื่องราวที่สนุกสนาน มีแง่คิดที่น่าประทับใจ จนทำให้ถึงแม้กาลเวลาจะผ่านไปนานเท่าไร เรื่องราวจากหนังสือนิทานวัดเกาะก็ยังคงได้รับความสนใจของผู้คนในสังคมไทยตลอดมา

เอกสารอ้างอิง

หนังสือ

โครงการเผยแพร่เอกลักษณ์ของไทย. กระทรวงศึกษาธิการ. (2523). *วรรณกรรมประกอบการเล่นละครชาตรี*. กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ.

ชัย เรื่องศิลป์. (2517). *ประวัติศาสตร์ไทยสมัย 2352-2453 ตอนที่ 1 ด้านสังคม*. กรุงเทพฯ: บ้านเรื่องศิลป์.

ตรีศิลป์ บุญจรรย์. (2547). *กลอนสดภาคกลาง: การศึกษาเชิงวิเคราะห์*. กรุงเทพฯ: ไทยศึกษาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สยามพิมพ์การ: *ประวัติศาสตร์การพิมพ์ในประเทศไทย*. (2549). กรุงเทพฯ: มติชน.

สุกัญญา สุขฉายา. (ม.ป.ป.) *วรรณคดีท้องถิ่น: พิณเจียงสังคม*. ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุพรรณ อรพิณท. (2532). *วรรณคดีการแสดง*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

อเนก นาวิกมูล. (2542). *ตำนานห้างร้านสยาม*. พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพฯ: บริษัทต้นอ้อ แกรมมีจำกัด.

อเนก นาวิกมูล. (2546). *หนังสือสูง-หนังสือใหญ่*. กรุงเทพฯ: พิมพ์คำ.

วิทยานิพนธ์/งานวิจัย

ฐศรี กาลวันตวานิช. (2518). *พัฒนาการของหนังสือปกอ่อนในประเทศไทย*. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต แผนกวิชาบรรณารักษศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เตือนใจ สันทะเกิด. (2520). *วรรณคดีชาวบ้านจากวัดเกาะ*. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.

น้ำมนต์ อยู่อินทร์. (2545). *วิเคราะห์ตัวละครเอกฝ่ายหญิงในวรรณกรรมชาวบ้านจากวัดเกาะ*. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.

น้ำมนต์ อยู่อินทร์. (2556). *พัฒนาการของนิทานจักรๆวงๆสู่ภาพยนตร์ไทยแนวแฟนตาซีในสังคมไทย*. หอภาพยนตร์ (องค์การมหาชน).

สุรพงษ์ จันทร์เกษมพงษ์. (2545). *หนังสือวัดเกาะ: การสืบทอดและปรับเปลี่ยนทัศนคติและค่านิยมในสังคมไทย พ.ศ. 2465-2475*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อาริยา อิมประคองศิลป์. (2551). *การศึกษาหุ่นกระบอกไทยและการใช้ภาษาในบทร้องหุ่นกระบอก*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

บทความวิชาการ

ชลดา เรืองรักษ์ลิขิต. (2524). หนังสือประโลมโลกที่ขึ้นชื่อในสมัยรัชกาลที่ 5. *วารสารอักษรศาสตร์* 13(2), 88-109.

นวลจันทร์ รัตนกร ชุตินาถ สัจจามันท์ และมารศรี ศิวรักษ์. (2524). หนังสือประโลมโลกในสมัยรัตนโกสินทร์. ใน *ปกิณกะเรื่องหนังสือสมัยรัตนโกสินทร์*. กรุงเทพฯ: รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์.

น้ำนม อยู่อินทร์. (2546). บทอัครรรย: ปฏิภาณกวีชาวบ้านในนิทานวัดเกาะ. *วารสารภาษาและหนังสือ ฉบับครบรอบ 45 ปี สมาคมภาษาและหนังสือ ปีที่ 34*, 58-64.

บุษรา เรื่องไทย. (2542). *โรงพิมพ์วัดเกาะ*. ใน *สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคกลาง เล่ม ๑๒, ระบาย - วิชาวุฒวิทยาลัย, โรงเรียน (5701-5707)*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

พลอย หอพระสมุด. (2534). เรื่องเล่นละคร. ใน *เบิกโรง ข้อพิจารณานาฏกรรมในสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: สถาบันไทยศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

เอนก นาวิกมูล. เก็บรอยปีของโรงพิมพ์หน้าวัดเกาะ. ใน *สมุด อนุสรณ์ พิมพ์เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพเป็นกรณีพิเศษ นางลมุล อันตระการ ณ เมรุวัดธาตุทอง วรวิหาร วันอาทิตย์ที่ 30 กันยายน 2533*.

อินเทอร์เน็ต

กระดาษ. สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน สืบค้นเมื่อวันที่ 4 เมษายน 2557 แหล่งที่มา: <http://kanchanapisek.or.th>

รнуทอง. (ออนไลน์) สืบค้นเมื่อวันที่ 15 กันยายน 2556 แหล่งที่มา: <http://th.wikipedia.or>

ปลาบู่ทอง. (ออนไลน์) สืบค้นเมื่อวันที่ 15 กันยายน 2556 แหล่งที่มา: <http://th.wikipedia.org>

ฝนสามฤดู. (ออนไลน์) สืบค้นเมื่อวันที่ 15 กันยายน 2556 แหล่งที่มา:

<http://www.thaicine.org/board/index.php?topic+4302.10;wap2>

รายชื่อละครจักรๆวงๆ (ออนไลน์). สืบค้นเมื่อวันที่ 15 พฤษภาคม 2557 แหล่งที่มา:

<https://th.wikipedia.org>

สำเนาจากคลังดิจิทัล

กระต่ายทอง. (2432). พระนคร: โรงพิมพ์ราษฎร์เจริญ.
กายเพ็ชร. (2463). พระนคร: โรงพิมพ์พานิชศุภผล.
การเกษมบุบผา. (2463). พระนคร: โรงพิมพ์พานิชสรรพอุดม.
ดาวเรือง. (2490). พระนคร: โรงพิมพ์ราษฎร์เจริญ.
นกกระจาบ. (2467). พระนคร: โรงพิมพ์ห้างสมุด.
นางอุทัย. (2492). พระนคร: โรงพิมพ์ราษฎร์เจริญ.
นายเจริญ. (2433). โคมทอง. พระนคร: โรงพิมพ์ราษฎร์เจริญ.
นายเจริญ. (2467). จำปาแก้วจำปาทอง. พระนคร: โรงพิมพ์ราษฎร์เจริญ.
นายเจริญ. (ม.ป.ป.). บัวแก้วบัวทอง. พระนคร: โรงพิมพ์ราษฎร์เจริญ.
นายบุษย์. (2493). พระยาภิง พระยาพาน เล่ม 2. พระนคร: โรงพิมพ์ราษฎร์เจริญ.
นายบุษย์. (2473). บึงกะชา. พระนคร: โรงพิมพ์ราษฎร์เจริญ.
นายบุษย์. (2433). พวงมาลัยทอง. พระนคร: โรงพิมพ์ราษฎร์เจริญ.
นายบุษย์. (2494). พิภุดทอง. พระนคร: โรงพิมพ์ราษฎร์เจริญ.
พระรถ-เมรี. (2492). พระนคร: โรงพิมพ์ราษฎร์เจริญ.
พุทธโศ. (2433). พระนคร: โรงพิมพ์ราษฎร์เจริญ.
ศรนรินทร์. (ม.ป.ป.). พระนคร: โรงพิมพ์ราษฎร์เจริญ.

ไมโครฟิล์ม

นายบุษย์. (2479). แก้วหน้าม้า. พระนคร: โรงพิมพ์ราษฎร์เจริญ.
มณฑา. (2478). แต่งอ่อน. พระนคร: โรงพิมพ์ราษฎร์เจริญ.
ยอพระกลิน. (2479). พระนคร: โรงพิมพ์ราษฎร์เจริญ.
สุวรรณหงส์ยนต์. (ม.ป.ป.). พระนคร: โรงพิมพ์ราษฎร์เจริญ.